

Aalholm Slot

En roman – syv hundrede år på en flad ø

Aalholm Slot

2026

Indhold

PROLOG	2
Ålene	2
FØRSTE DEL: KONGEN I KÆLDEREN	4
1. 1329 – Riget til salg	4
2. 1330 – Grevens brev	5
3. 1332 – Kælderen	6
5. 1362–1366 – Bordet hvor Norden blev delt	9
6. 1368 – Manden der talte	10
10. 1409–1471 – Kongernes karavane	17
ANDEN DEL: DRONNINGERNES Ø	19
11. 1460 – Livgeding	19
14. 1533–1534 – Året hvor bønderne kom	24
15. 1538–1551 – Kongen der vandt tilbage	25
16. 1581–1585 – Væggen	26
17. 1588–1611 – Studedronningen	27
18. 1628–1634 – Lensmanden der sagde nej	28
19. 1658 – Over isen	29
20. 1658–1725 – Regningen	30
21. 1662 – Amtet der overlevede sit slot	32
TREDJE DEL: ENKEN DER KØBTE ET SLOT	37
23. 1725–1734 – Emerentia	37
24. 1746 – Kapellet	38

25. 1749–1783 – Grevens dagbog	40
29. 1830 – Antikvarerne kommer	48
31. 1843 – Kongen og dronningen i Nysted	52
37. 1880–1881 – Højesteret	64
FJERDE DEL: EXCELLENCEN	66
38. 1882 – Den unge mand og haven	66
39. 1884 – Englænderen og fasanerne	67
42. 1890 – Parforcejagten der aldrig fandt sted	74
44. 1901 – Byen begynder sin dagbog	78
46. 1905 – Norge får sin konge	81
50. 1915–1921 – Regningen, anden gang	89
51. 1920 – Herregårdenes skæbnetime	91
FEMTE DEL: BILBARONEN	96
54. 1940–1955 – Restaureringen der ikke blev til noget	96
55. 1944 – Filmen	97
57. 1965 – Manden der læste murene	99
59. 1980 – Merete og John	103
60. Rivieraen – Chaufføren kører i forvejen	103
61. 1989 – Mørkt og tretten grader	104
62. 1990–1991 – Tunnelen og skatten	105
63. 1992–1996 – Hammerslag over en epoke	106
EPILOG: DEN FJERDE KAMPAGNE	108
64. 1995–2012 – Milliardæren der samlede på slotte	108
65. 2019 – Efter 2019	109
66. I dag – De der blev	109
KILDENØGLE	111

Denne fortælling bygger på de 96 kildehistorier, der er samlet på aalholmslot.dk: årstal, navne, breve, regnskaber og sagn. Personerne har levet, og det meste er sket. Men samtaler, tanker og vejret er romanens – for arkiverne tier om, hvad folk sagde, når døren var lukket. Bagerst i bogen findes en kildenøgle, der viser, hvilket kapitel hver af de 96 historier er skrevet ind i.

PROLOG

Ålene

Før der var en borg, var der ålene.

De kom om efteråret, når nætterne blev lange og vandet i noret koldt, og de gled ind fra Østersøen gennem det smalle gab ved Nysted, tusinder og atter tusinder, sølvblanke og målrettede, på vej mod den ferske sø bag holmen. Fiskerne kendte deres veje. De satte ruser i strømmen, hvor det salte vand mødte det ferske, og de kaldte stedet ved dets rette navn: Ålholmen.

En dag i 1200-tallets sidste årtier stod en mand på holmen, som ikke så på ålene. Han så på vandet. Han så, at holmen var flad som en bordplade, at man kunne se hver en båd, der kom ind gennem gabet, og hver en rytter, der red ned ad landevejen fra nord. Han så, at der var vand hele vejen rundt, og at ingen kunne komme til stedet uden at blive set. Og han så, at Tyskland lå lige derovre bag den lave horisont mod syd, hvor de holstenske grever sad og regnede på, hvad Danmark var værd.

Manden var kongen. Vi ved ikke med sikkerhed hvilken – kilderne siger 1256, og de siger, at den ældre borg ved Refshale

var faldet, og at en ny skulle rejses. Men vi ved, hvad han tænkte, for det står skrevet i murene: *Her*.

Man byggede i røde munkesten på et fundament af kampesten. Man byggede et rektangel på tredive gange fireoghalvfjerds meter med tårne i hjørnerne og mure så tykke, at en mand kunne ligge på tværs i vinduesnichen. Man byggede i årtier, og da man var færdig, havde Danmark en port mod syd, som kunne lukkes.

Det var ikke skønheden. Kongen havde ikke set solnedgangen over noret, ikke lyset i sivene, ikke hejrerne, der stod på ét ben i det lave vand. Han havde set vinklerne.

Skønheden kom senere. Den kom med dronningerne, med grevernes haver, med en gal mands bjørne og en baron, der elskede biler mere end jord. Men i syv hundrede år har alle, der ville noget med Lolland, været nødt til at forholde sig til den flade holm i noret.

Nogle af dem kom med hær. Nogle med brudekjole. Nogle med lænker om anklerne.

Og ålene kom hvert efterår, uanset hvem der sad på borgen.

FØRSTE DEL: KONGEN I KÆLDEREN

1. 1329 – Riget til salg

Christoffer den Anden var en konge, der aldrig havde nok.

Ikke nok penge, ikke nok soldater, ikke nok venner. Han havde arvet et rige, der allerede var pantsat i stumper, og han havde gjort det værre. Da han i 1320 satte sig på tronen, havde stormændene tvunget ham til at underskrive en håndfæstning så streng, at den ville have gjort en helgen til oprører. Christoffer var ingen helgen. Han brød den, punkt for punkt, og han betalte for hvert brud med jord.

I 1328 var der ikke mere jord at betale med. Kun øerne.

Man kan se ham for sig i Ringsted, ved forliget, hvor Aalholm for første gang træder ind i den skrevne historie. En tung mand med et tungt ansigt, omgivet af holstenske grever, der talte dansk med tysk accent og regnede hurtigere, end han kunne tænke. Overfor ham sad hans halvbror, Johan af Plön – kaldet *Den Milde*, hvad enten det var ironi eller blot et meget lavt

sammenligningsgrundlag.

“Lolland og Falster,” sagde Johan. “Med borgene. Med Aalholm.”

“Som pant,” sagde Christoffer. “Indtil lånet er betalt.”

“Naturligvis,” sagde Johan og smilede, og alle ved bordet vidste, at lånet aldrig ville blive betalt, fordi Christoffer aldrig havde betalt noget lån, og fordi summen var så stor, at den ikke kunne betales af et rige, der ikke længere ejede sig selv.

Pantebrevet blev skrevet. Aalholm skiftede hænder uden at et eneste sværd blev trukket. Kongen red hjem med penge til en krig, han allerede havde tabt.

Og grev Johan sendte sine folk til den flade holm i noret.

2. 1330 – Grevens brev

Det ældste brev, vi kender fra Aalholm, er fra 1330, og det er et brev om gaver.

Grev Johan sad på borgen, og han skrev til Lollands præster. Han gav dem noget – jord, rettigheder, privilegier – og han underskrev med grevens segl. Det er et venligt brev. Det er brevet fra en mand, der vil have de lokale gejstlige til at synes om ham, fordi han ved, at han er fremmed her, og at bønderne i Musse Herred ikke har glemt, hvem der er deres rette konge.

Johan var ikke dum. Han forstærkede Aalholm. Han lod mure hæve og tårne bygge til, han satte holstenske vagter på volden og holstenske skrivere i kancelliet. Han lod ålefiskerne beholde

deres ruser, for en klog mand slås ikke med dem, der skaffer maden.

Men han havde et problem, og problemet hed Christoffer.

Den afsatte konge var stadig i live. Han flakkede rundt i det rige, der havde været hans, en tigger med krone, og hvor han kom, kom uroen med ham. Bønder, der ikke ville betale skat til en holstener. Adelsmænd, der havde regnet forkert og nu fortrød. Christoffer var svag, men han var kongen, og en svag konge er stadig farligere end ingen konge.

I 1331 gjorde Christoffer et sidste forsøg. Han samlede, hvad han kunne, og han tabte. Og efter nederlaget var der kun ét sted, holstenerne kunne sætte ham, hvor ingen kunne nå ham, og hvor ingen kunne glemme, hvem der havde nøglen.

De sendte ham til Aalholm.

3. 1332 – Kældereren

Kongen boede hos Peder Hvitfeldt.

Det var et stenhus med rørtag i Sakskøbing, og det var, hvad Danmarks konge havde tilbage i 1332: et logi hos en adelsmand på Lolland, i det landskab, han selv havde pantsat tre år før. Christoffer den Anden var stadig konge af navn. Han havde ingen borge, ingen hær, ingen penge, og halvbroderen Johan regerede øerne fra Aalholm med sit eget kancelli.

To lavadelige mænd, Henneke Breide og Johan Ellemose, så en forretning i det. En konge måtte trods alt være noget værd.

I den lovløse tid, hvor alting var til salg, regnede de med en klækkelig løsesum – og de satte ild til Hvitfeldts hus.

Christoffer sprang ud ad vinduet. Der blev han grebet.

Så førte de ham til Aalholm. Ind gennem porten på den borg, han selv havde forstærket, og som hans egen halvbror nu havde som residens. Kilderne siger, at grev Johan selv var på slottet den dag. Man må forestille sig det: Danmarks konge og Danmarks reelle hersker, sønner af samme mor, enkedronning Agnes af Brandenburg, ansigt til ansigt i borggården. Den ene i sod og aske, med reb om hænderne. Den anden med hele Østdanmark i sin hånd.

Fangekælderer under nordvesttårnet er der endnu. Man går ned ad smalle trin, og lyset bliver gråt og så borte, og luften bliver kold på en måde, der ikke har noget med årstiden at gøre. Murene er tre meter tykke. Man kan ikke høre noret derude. Ingen ved præcis, hvilket rum kongen sad i, eller hvor længe. Man skal forestille sig halm på gulvet, en briks, en spand, lidt lys fra en smal åbning. Ikke et torturkammer. Et sikret rum, hvor en besejret konge kunne holdes under bevogtning, mens hans fangevogtere ventede på, at nogen ville betale.

Ingen ville betale.

Det er den grusomste pointe i hele historien: Kidnapperne ville sælge en konge og opdagede, at der ikke var købere. Grev Johan, som folkebogen fra 1869 tørt bemærker, “satte ingen pris på sin halvbroder, men lod ham straks løbe”. Ikke af barmhjertighed. Af ligegyldighed. Han sendte Christoffer videre til Nykøbing –

løsladt, uden rige, uden magt, uden fremtid.

Der døde Christoffer den Anden den 2. august 1332, nedbrudt af sorg, siger krøniken. Han blev begravet i Sorø. Ved hans død var hele Danmark pantsat: Jylland og Fyn til grev Gerhard, Sjælland, Skåne og øerne til grev Johan. Riget stod uden konge i otte år. Historikerne kalder boet efter ham for det, det var: et fallitbo.

Gæster, der går ned i kælderen i dag, bemærker en særlig stilhed. Nogle siger, at det bare er stenene. Andre siger ingenting og går hurtigt op igen. ## 4. 1342–1360 – Atterdag

Han var den yngste søn, og han var vokset op i udlandet, hos kejseren, hvor man lærte at vente.

Valdemar Christoffersen kom hjem til Danmark i 1340 som en ung mand med sin faders navn og intet andet. Riget var stadig pantsat. Holstenerne sad stadig på Aalholm. Men Valdemar var ikke sin far. Han kunne regne, og han kunne vente, og han vidste, at et rige ikke købes tilbage på én gang, men stykke for stykke, borg for borg.

I 1342 skrev grev Johans mand på Aalholm hjem til Holsten og klagede over “kongens grove anmasselse”. Det er en herlig formulering. Den fortæller, at den unge Valdemar allerede havde begyndt at opføre sig, som om Lolland var hans, uden at spørge nogen om lov.

I 1346 var det hans. Ikke ved et stort slag, men ved en blanding af penge, pres og tålmodighed, som holstenerne til sidst ikke kunne stå imod. Valdemar tog Lolland og Falster tilbage, og han

red ind på Aalholm som den første danske konge i atten år.

Man kan forestille sig ham stå i borggården og se op på tårnene. Han lod dem forstærke. Han lod murene gå igennem. Og han gjorde noget, ingen konge havde gjort før og ingen har gjort siden: han gjorde sin egen søn Christoffer til hertug af Lolland.

Drengen var opkaldt efter den bedstefar, der havde siddet i kælderens. Nu holdt han hof på borgen ovenover. I 1360 udstedte den unge hertug privilegier til Nysted “på vor borg Ålholm”, og man kan høre glæden i ordene. *Vor borg*. Ikke grevens. Ikke panthaverens. Vores.

Valdemar fik tilnavnet Atterdag, fordi han fik det til at blive dag igen. Hertug Christoffer døde ung, i 1363, af et sår fra et slag ved Helsingborg, og Valdemar mistede sin eneste søn. Men Aalholm var dansk. Og det blev det ved med at være.

5. 1362–1366 – Bordet hvor Norden blev delt

Aalholm var i de år ikke bare en borg. Det var et forhandlingsbord.

I 1362 sad Valdemar Atterdag her med Albrecht af Mecklenburg, en tysk hertug med ambitioner så store som hans skæg, og de to delte Norden op mellem sig som to mænd, der skærer en kage. Hvem skulle have hvad i Sverige, hvor grænsen gik, hvem der skulle giftes med hvem. Aalholms riddersal må have hørt mere højpolitik i de år end noget andet rum i Danmark.

Fire år senere, i juli 1366, sad Valdemar her igen. Denne gang

indgik han et hemmeligt forbund med hertug Albrecht – rettet mod sin egen svigersøn, Håkon af Norge. Forbundet fik navn efter stedet: Ålholm-traktaten. Det er en af de få gange, en dansk borg har lagt navn til storpolitik, og det skete i en aftale, som kongens egen datter formentlig ikke skulle vide noget om.

Familiemiddage i middelalderen var ikke for sarte sjæle.

Men Valdemar var ikke uovervindelig. I 1368 rejste hansestæderne, holstenerne, Sverige og Mecklenburg sig imod ham på én gang, og kongen måtte flygte ud af landet. Han efterlod sine borge til deres lensmænd og sit rige til Gud.

På Aalholm sad en mand ved navn Kersten Kule.

6. 1368 – Manden der talte

I september 1368 landede grev Henrik af Holsten på Lolland med en hær, som hanseaternes skibe havde sejlet over. Han kaldtes Jernhenrik, og han var ikke kommet for at forhandle. Valdemar Atterdag var flygtet ud af landet. Hansestæderne, holstenerne, Sverige og Mecklenburg havde rejst sig på én gang, og kongens borge faldt som kegler. Nu stod Jernhenrik foran Aalholm.

På borgen sad ridderen hr. Kersten Kule. Han var pantelensmand, ikke krigshelt, og han vidste, hvad han havde: for få mænd, for lidt korn, ingen konge at sende bud til. Han vidste også, hvad Jernhenrik havde: en hær, der ikke kunne ligge foran en vandborg hele vinteren.

Så Kule talte.

Den 8. september 1368 sluttede han en våbenstilstand for hele Lolland. Tre dage senere fulgte lensmanden på Ravnsborg efter. Vilkårene var sindrige: Der skulle være fred til den 1. maj 1369, og på den dag skulle slottenes skæbne afgøres. Indtil da beholdt alle deres gods i ro. Hæren kunne trække sig tilbage. Ingen skulle sulte i vinterens løb.

Jernhenrik gik med til det. Det var trods alt en overgivelse med udsat dato.

Og så trak Kule tiden.

Den 1. maj 1369 kom og gik. Aalholm blev ikke overgivet. Der var, viste det sig, uklarheder i aftalen, breve, der skulle sammenholdes, forhandlinger, der ikke var afsluttede. I november 1369 sluttede Valdemar fred med hansestæderne. Så sent som i september 1370 sad Kersten Kule i Bardewick hos hertugen af Braunschweig-Lüneburg og forklarede med stor alvor, at slottene naturligtvis ville blive afstået, så snart man var “fuldkomment enige og forligte om alle forhandlinger og breve”.

Man blev aldrig fuldkomment enige.

Imens vandt Valdemar krigen. Da kongen kom hjem, stod Aalholm der stadig, uindtaget, med Kersten Kule på volden. Folkebogen fra 1869 konkluderer tørt, at Kule og hans kollega på Ravnsborg “havde altså øjensynlig båret sig meget klogt ad”. Nationalmuseets store bygningsarkæolog kaldte det hundrede år senere en mesterlig forhalingsaftale.

Det er en af de smukkeste titler, en dansk embedsmand nogensinde har fået: manden, der talte sig fra en belejring.

Han skød ikke én pil. Han skrev breve, holdt møder, bad om udsættelse og lod kalenderen arbejde for sig, indtil krigen var forbi. Borgen lærte noget den efterårsdag, som den skulle bruge igen og igen i de næste seks hundrede år: at man ikke altid vinder ved at slås. ## 7. 1376 – To konger, én krone Valdemar Atterdag døde den 24. oktober 1375, og han efterlod sig et rige uden søn.

Christoffer, hertugen af Lolland, der havde holdt hof på Aalholm, var død i 1363. Tilbage var døtrene og deres børn. Ingeborg, den ældste, havde været gift med hertug Henrik af Mecklenburg, og deres søn hed Albrecht. Margrete, den yngste, var gift med kong Håkon af Norge, og deres søn hed Oluf. Han var fem år.

Danmark var et valgrige. Men mecklenburgerne ventede ikke på noget valg. Få måneder efter Valdemars død optræder den unge Albrecht i dokumenterne som *kong Albrecht af Danmark* – en titel med store ambitioner og intet rige bag sig. Og den 21. januar 1376 samledes familien og deres allierede i Grevesmühlen i Nordtyskland for at købe sig den hjælp, der skulle gøre titlen til virkelighed.

Prisen var Aalholm.

Dokumentet ligger i arkivet i Schwerin, forsynet med syvogtyve vokssegl. Her erklærer den femtenårige “konge af Danmark” sammen med hertugerne af Mecklenburg, at de skylder de holstenske grever 30.000 lødige mark sølv, og som sikkerhed stiller de Ålholm, Ravnsborg og hele landet Lolland – dertil Kolding, Ribe og Sejerø. Holstenerne skulle til gengæld

slås for den mecklenburgske sag.

Albrecht pantsatte en borg, han aldrig havde set. Aalholm var ikke i hans hånd. Han disponerede på papiret over et kongerige, han først skulle erobre.

På Aalholm sad høvedsmanden Henning Schacht, og han hørte til den anden lejr. Seks uger efter Grevesmühlen, den 4. marts 1376, stod hertug Bugislav den Sjette af Pommern i borggården ved Nysted Nor og forpligtede sig til at støtte Oluf, kong Håkon og dronning Margrete mod deres fjender “af al magt”. Mens borgen blev givet væk i Nordtyskland, blev der inde på selve borgen sluttet alliance for den modsatte side.

Den samme dag skete der to andre ting. I Roskilde erklærede ærkebiskoppen af Lund og en række stormænd, at de støttede Oluf. Og i Eger, flere hundrede kilometer mod syd, lovede kejser Karl den Fjerde at hjælpe mecklenburgerne med at erhverve kongeriget Danmark. To lejre på hver sin side af Østersøen arbejdede den 4. marts 1376 på hver sin danske konge, og Aalholm stod midt imellem.

Margrete vandt første runde med det våben, hun beherskede bedre end nogen: rigets egne mænd. Den 3. maj 1376 valgte danehoffet i Slagelse den femårige Oluf til konge. En mecklenburgsk flåde sejlede ind i Øresund i september, og krigen hang i luften – men den 21. september blev der indgået forlig i København. Mecklenburg anerkendte Oluf.

Man skulle tro, at Aalholm dermed var ude af sagen. Det var den ikke. ## 8. 1377 – Kejseren stævner Den 12. september 1377

sad kejser Karl den Fjerde i Tangermünde ved Elben og lod sit kancelli skrive tre breve.

Alle tre handlede om Danmark. Den gamle hertug Albrecht af Mecklenburg havde igen klaget på sit barnebarns vegne: Riget var efter ret arvefølge tilfaldet den unge Albrecht, og alligevel sad danske høvedsmænd på kronens borge og holdt dem, med kejserbrevets ord, *contra deum et iusticiam* – mod Gud og retfærdigheden. Ét brev gik til atten høvedsmænd i Jylland. To næsten enslydende breve gik til høvedsmændene på øerne.

Kejseren nævnte borgene én for én, og manden på hver af dem. Hagenskov. Nyborg. Fåborg. Kærstrup. Tranekær. Ravnsborg. Og så:

tu Nicolae Thome castrum Alholm – “du Niels Thomsen, borgen Ålholm”.

Aalholm havde skiftet høvedsmand. I august 1376 var det Henning Schacht; et år senere var det Niels Thomsen, en væbner, der ti uger tidligere havde stået i Nyborg blandt de mænd, der sammen med kong Oluf, dronning Margrete og fireogfyrre riddere forpligtede sig til at holde riget sammen. Han var en af dem, Margretes styre hvilede på.

Nu fik han ordre om at møde for kejseren eller kejserens hofdommer i Tyskland inden atten uger. Udeblev han, ville kejseren gå videre mod ham “så vidt retten tillader det”. For at han ikke skulle kunne skyde sig ind under frygt for rejsen, fik han oven i købet kejserligt frit lejde frem og tilbage. Det var rutine i det kejserlige kancelli, og netop rutinen fortæller,

hvordan Karl den Fjerde så sagen: som en ganske almindelig retssag ved sin domstol, med Danmarks borgherrer som de anklagede.

Man kan forestille sig Niels Thomsen modtage brevet. Et pergament med kejserens segl, båret af en herold. Ordren om at rejse ind i fjendeland og stå til regnskab for Europas mægtigste mand for den forbrydelse at holde en dansk borg for den danske konge.

Der findes intet spor af, at han rejste.

Til gengæld findes der spor af det modsatte. Den 27. januar 1378 – få uger efter, at de atten uger var udløbet – mødte Niels Thomsen på Lollands landsting. Her fik han skødet en hovedgård i Hessel med gods i Radsted sogn. I brevet kaldes han “høvedsmand på Aalholm og landsdommer på Lolland”.

Han rejste ikke til Tyskland. Han købte jord på Lolland.

Og han blev siddende. I oktober 1382 nævnes han stadig som høvedsmand på Aalholm. Kejseren døde i Prag i november 1378, den gamle hertug Albrecht i februar 1379, og sagen løb ud i sandet. De tre kejserbreve ligger den dag i dag i Schwerin – i sagsøgerens eget arkiv, urørte. En kejserlig stævning skulle forkyndes af den, der havde bedt om den. At brevene aldrig forlod hertugens gemmer, siger alt om, hvor langt sagen kom.

For et øjeblik i september 1377 sad Aalholms høvedsmand som den danske konges mand, mens Europas mægtigste hersker erklærede, at han ingen ret havde til at sidde der. Han blev siddende alligevel. ## 9. 1394 – Nordens mægtigste kvinde

Hun var ti år, da hun blev gift, og sytten, da hun blev dronning af Norge. Hun var syvogtrediv, da hun i praksis regerede tre riger, og ingen mand i Norden turde sige hende imod.

Margrete, Valdemars datter.

I 1394 flyttede hun ind på Aalholm. Ikke for at hvile – Margrete hvilede aldrig – men for at forhandle. Hansestæderne, de rige tyske købmandsbyer, der havde ydmyget hendes far, sendte deres udsendinge til Lolland, og dronningen tog imod dem på den borg, hvor hendes farfar havde siddet i kælderens.

Man kan se hende for sig i den store sal: en kvinde i sort, for hun bar sorg i årevis, med et ansigt, der ikke afslørede noget, og øjne, der så alt. Hanseaterne kom med krav. Hun lyttede. De kom med trusler. Hun lyttede. De kom med tilbud. Så begyndte hun at tale, og når hun var færdig, havde de givet hende mere, end de var kommet for at tage.

Det var her, borgen fik sin endelige middelalderlige skikkelse. Sydfløjen blev fuldført, mens dronningen boede der, og den fløj, der stadig bærer hendes navn – Margretefløjen – står som mindet om de år. Hun sad i vinduet ud mod noret og dikterede breve til Stockholm, til Oslo, til Rom. Aalholm var i de måneder Nordens hovedstad.

Hansestædernes udsendinge rejste hjem med aftaler, de ikke havde ønsket, og med en respekt, de ikke havde ventet. En af dem skal have sagt, at det var lettere at forhandle med tre konger end med én Margrete.

Hun døde i 1412 på et skib i Flensborg Fjord. Aalholm gik

videre til de konger, hun havde gjort mulige.

10. 1409–1471 – Kongernes karavane

Efter Margrete kom de på stribet, som var Aalholm en mellemstation på vej til magten.

Erik af Pommern, hendes fostersøn, var kongen, der i 1409 satte Nysted fri. Byen havde ligget under borgen som en tjenestepige under sit herskab; nu fik den købstadsrettigheder og lov til at handle for sig selv. Nysted takkede kongen og glemte det aldrig. I 1438, da Erik var på vej ud af sit kongerige og ind i sin karriere som sørøver på Gotland, gav han Aalholm til hertug Barnim af Pommern – en afskedsgave fra en konge, der ikke længere ejede noget at give væk.

Så kom Christoffer af Bayern, og han kom med en brud.

Hun hed Dorothea af Brandenburg, og hun var femten år gammel, da hun i 1445 mødte sin konge på Aalholm. Man kan forestille sig hende: en tysk fyrstedatter, sendt afsted nordpå med kister af brudeudstyr og et følge af hofdamer, der havde fortalt hende, hvad hun kunne vente. Hun så borgen rejse sig af noret, rød og tung, og hun så manden, der skulle være hendes.

Christoffer døde tre år senere. Dorothea var atten og enke.

Hun giftede sig igen – med den næste konge, Christian den Første, som regerede fra Aalholm i 1454, og som ikke kunne styre sin økonomi bedre end sine forgængere. I 1471 lånte Dorothea ham penge og tog Aalholm i pant. Dronningen

som kongens bankier. Pigen, der var kommet til borgen som femtenårig brud, ejede den nu.

Det var begyndelsen på noget, der skulle vare i to hundrede år: Aalholm som dronningernes ø.

ANDEN DEL:

DRONNINGERNES Ø

11. 1460 – Livgeding

Ordet er gammelt og tungt: *livgeding*. Det var middelalderens og renæssancens enkepension i kongeligt format – gods, len og slotte, som blev tillagt dronningen til underhold, så længe hun levede. Lolland-Falster egnede sig perfekt: rigt landbrugsland, samlet krongods, bekvem afstand til København. Øerne blev dronningeprovinser frem for nogen, og Aalholm fulgte med.

Det betød noget mærkeligt for borgen ved noret. I lange perioder blev lensmanden ikke udnævnt af kongen i København, men af en enkedronning på Nykøbing Slot. Slottet havde bogstaveligt talt en dronning som chef.

Rækken begynder med Dorothea, Christian den Førstes myndige enke, der havde panteret i det lollandske krongods til sin død i 1495. Kong Hans' dronning Christine kendte også vejen og gæstede Aalholm et par gange. Christian den Andens Elisabet fik som den første Lolland formelt tilsagt som livgeding

– et løfte, historien gjorde til intet, for kongeparret faldt, flygtede, og Elisabet døde i eksil uden nogensinde at se sit lollandske gods. Alligevel var præcedensen skabt.

Frederik den Førstes Sophie af Pommern fik ved sin kroning i 1525 tilsagn om Nykøbing, Aalholm og Ravnsborg. Men to rigsråder, der havde beseglet løftet til Elisabet, følte sig bundet af det gamle ord og nægtede at samtykke. Og da Sophie i 1533 skulle tiltræde, kom Grevens Fejde imellem: Aalholm blev “en tid bold mellem de forskellige magthavere” – indløst, overrumplet, forlenet, generobret – før enkedronningen omsider fik sit livgeding. Fra en af hendes underfogeder, Erik Rosenkrantz, er bevaret et brev fra 1551 om kongens klager over slottets bygfældighed og ordren om istandsættelse – med underfogedens opgivende tilføjelse, at han “ikke kan bekomme tegl-ler på dets tilliggende”. Ni år senere var man nået så langt, at teglovnen skulle gøres klar. Dronningernes Aalholm var også de udskudte reparationers Aalholm.

Og så var der den anden Sophie, Frederik den Andens enke. Hun sejlede til Hven og besøgte Tycho Brahe på Uraniborg, hun interesserede sig for astronomi og lægekunst, og hun drev sit livgeding som en virksomhed. Hende skal vi møde om lidt.

Efter hende gik det ned ad bakke. Nykøbing Slot blev livgedingets hovedsæde, og Aalholm gled i baggrunden, reduceret til et lensmandssæde, hvor lensmand fulgte efter lensmand. Et syn fra 1642 fandt i kongens kammer på Aalholm kun to himmelsenge og “nogle lidet brugelige skiver og bænke”

bag et vægklæde, der var gammelt, forslidt og ormædt. I dronningens kammer stod det ikke bedre til.

De sidste dronninger var fjerne ejere: Sophie Amalie 1670–85, Charlotte Amalie 1699–1714. Da Charlotte Amalie døde i 1714, faldt Aalholm hjem til kronen for sidste gang. Elleve år senere var kongernes tid også forbi.

Ser man epoken under ét, træder noget usædvanligt frem. Margrete forhandlede her i 1394. Enkedronningerne ejede borgen i århundreder. Og da livgedingets tid var forbi, var køberen i 1725 endnu en myndig enke. I mere end 250 år var det oftere en kvinde end en mand, der i sidste ende bestemte på holmen i noret. ## 12. 1503 – Kong Hans Beviset fylder få linjer, men det er stærkt. Den 4. oktober 1503 skrev kong Hans et brev til ærkebiskop Birger Gunnersen i Lund, og han sluttede det på latin: *Ex castro nostro Aleholm*. Fra vort slot Aalholm.

Brevet findes endnu, som papiroriginal med rester af kongens segl, i det svenske Riksarkiv. Vi har altså ikke en tradition om, at kong Hans engang gæstede Aalholm. Vi har et kongeligt dokument, skrevet mens han var her.

Og han var ikke på besøg. Han regerede.

Brevets første del handler om jord. Ærkebispen havde skrevet om noget gods, og kongen ville ikke afgøre sagen på skrift – det måtte vente, “før Gud vil, at vi kommer til at tale sammen”. Så skifter brevet emne: Det forbud, kongen tidligere havde udstedt mod at føre “korn oc ædinde ware” ud af landet, var nu ophævet. Fra Aalholm udgik der den dag en ændring i rigets

fødevarereksport, med et åbent brev vedlagt som bevis.

Man skal forestille sig, hvad det betød. Kongen rejste ikke alene. Med ham fulgte hoffolk, tjenere, vagter, heste – og kancelliet. Kongemagten i 1503 var omrejsende, og når kongen flyttede fra København til Nykøbing eller Aalholm, flyttede regeringsapparatet med. Skrivere fremstillede dokumenter, segl blev sat, bud red ud. Den 4. oktober 1503 befandt en del af Danmarks centraladministration sig på en holm i Nysted Nor.

Men 1503 var ikke et normalt år, og det gør datoen bidende.

Seks år før havde Hans opnået det, hans far aldrig for alvor formåede: Han var kronet til konge af Sverige, og Kalmarunionens tre riger var igen samlet under én krone. Så kom nederlaget i Ditmarsken i 1500, oprøret i Sverige i 1501, og Sten Sture tog magten som rigsforstander. Da Hans forlod Stockholm for at hente forstærkninger, efterlod han dronning Christine på slottet med ansvaret for forsvaret. Svenskerne belejrede det, sult og sygdom decimerede besætningen, og i maj 1502 måtte dronningen overgive sig. Kongens undsætningsflåde kom få dage for sent. Christine sad derefter som svensk fange.

Hun blev først frigivet i efteråret 1503 – omtrent samtidig med, at hendes mand sad på Aalholm og skrev breve.

Og alligevel indleder han sit brev med sin fulde titel: *Johannes, af Guds nåde konge af Danmark, Sverige og Norge*. Ærkebispens tituleres *Sveriges primas*. På ét lille papir fra Aalholm mødes hele unionens politiske verden: en konge, der stadig kaldte sig Sveriges konge, en ærkebiskop, der stadig bar Sveriges titel, og

et Sverige, hvor magten i virkeligheden lå hos Sten Sture.

Hans' far, Christian den Første, kan dokumenteres på Aalholm i 1454. Hans' søn, Christian den Anden, i 1516 og 1519 – få måneder før den kampagne, der gjorde ham til svensk konge, for en kort tid, indtil blodbadet i Stockholm. Tre generationer af oldenborgere, far, søn og sønnesøn, brugte den flade holm som kongelig residens. Når Hans skrev "vort slot Aalholm", mente han det bogstaveligt. ## 13. 1516–1526 – Enkepension

I 1525 blev det slået fast som lov: Danmarks dronninger skulle have Aalholm, Ravensborg og Nykøbing som enkepension.

Det lyder som en hædersgave, og det var det også. Men det var først og fremmest en virksomhed. Krongodset på Lolland og Falster var noget af det bedste landbrugsjord i Danmark – flad, fed, frostfri om vinteren, med skove til brænde og strande til fiskeri. En enkedronning, der fik det stillet til rådighed, fik ikke en pension. Hun fik en koncern.

Og dronningerne var ikke pyntedukker.

Frederik den Første regerede fra borgen i 1526. Christian den Anden havde regeret herfra i 1516, før han mistede riget og endte som fange på Sønderborg – endnu en konge, der lærte, at en dansk borg kan bruges til to ting. Men det var kvinderne, der satte sig på Aalholm og blev.

Ingen tog opgaven mere alvorligt end Sophie.

14. 1533–1534 – Året hvor bønderne kom

Ikke alle gæster kom med invitation.

I 1533 døde Frederik den Første, og Danmark stod uden konge. Rigsrådet kunne ikke blive enige om, hvem der skulle have kronen – den lutherske hertug Christian eller en katolsk kandidat – og mens herrerne skændtes i København, kogte det ude i landet. Bønderne havde fået nok. Nok af skatter, nok af fogeder, nok af herremænd, der tog og tog og aldrig gav.

På Lolland kogte det mest af alt.

Aalholms foged – kongens mand, skatteopkræveren, ham med nøglerne og protokollerne – red ud en dag i 1533 og kom ikke tilbage. Bønderne dræbte ham. Vi ved ikke hvor, eller hvordan, eller hvem der slog først. Vi ved, at manden, der havde stået for alt det, bønderne hadede, lå død i den lollandske muld, og at ingen på borgen turde ride ud og hente ham.

Året efter kom resten.

Grevens Fejde hedder borgerkrigen, fordi den holstenske grev Christoffer af Oldenburg lod sig hverve til at sætte den fangne Christian den Anden tilbage på tronen – og fordi borgerne og bønderne stod bag ham. I 1534 rejste Nysted sig. Byen, som Erik af Pommern havde sat fri i 1409, gik mod den borg, der havde ligget over den i tre hundrede år.

Man kan forestille sig det: en sommermorgen, tåge over noret, og så lyden af mange fødder på dæmningen. Borgere med økser og bønder med høtyve, fiskere med bådshager, drenge med sten.

Ikke en hær. En by. Vagterne på volden, der ser dem komme og ved, at der ikke er mænd nok, ikke pile nok, ikke tid nok.

Aalholm faldt. Middelalderborgen, der var bygget, så ingen kunne komme ind, blev taget af sine egne naboer.

15. 1538–1551 – Kongen der vandt tilbage

Det varede ikke.

Christian den Tredje – den lutherske hertug, der endte med at vinde borgerkrigen – tog Aalholm tilbage. Ikke straks; der gik år, og fejden sluttede først i 1536 med Københavns fald og reformationens indførelse. Men i 1551 stod kongen på borgen, og han var kommet for at jage.

Det siger noget om, hvor hurtigt glemslen arbejder. Femten år efter, at byen havde stormet slottet, red kongen ud i Roden Skov med sine jægere og skød hjorte, som om ingenting var hændt. Bønderne var tilbage på deres gårde. Borgerne var tilbage i deres boder. Fogeden var en ny mand, der ikke talte om sin forgænger.

Men der gik et par hundrede år, før nogen på slottet glemte, hvad man kunne høre fra byen, når vinden stod på. Og i 1538 lukkede gråbrødre-klostret i Nysted – det sidste franciskanerkloster i Danmark, det, der holdt længst mod den nye tro. Munkene gik ud ad porten en sidste gang, og Nysted var protestantisk, som kongen var det.

Reformationen kom til Lolland som alt andet: over dæmningen, forbi borgen, ind i byen.

16. 1581–1585 – Væggen

Men før hun blev enke, kom hun som dronning, og hun kom til et nyt slot.

I 1580'erne var Aalholm blevet moderniseret. Bag østmuren var rejst en rigtig fløj, de to nordtårne var forhøjet, og murerne havde brugt krydsskifte – 1500-tallets nye teknik. Kong Frederik den Anden ville se resultatet med egne øjne, og i 1585 kom han med dronning Sophie og hele rigsrådet.

Det var en fest. Man kan se det for sig: bålene på borggården, stegene på spid, øllet i tønder, rigsrådernes fruer i silke og pelsværk, kongens jægere med hunde, der ikke kunne holde sig i ro. Frederik var en konge, der elskede at spise og drikke og jage, og han var i sit es.

Og et sted i løbet af besøget – måske en aften, da vinen havde løsnet stemningen – besluttede kongen, at det skulle huskes. Han lod hente en maler. På væggen i den østre sal i nordfløjen skulle alles navne stå.

Øverst kongens. *Frederik den Anden* med hans valgsprog. Så dronningens. Så rigsråderne, én efter én, med skjolde og deviser, rigets mægtigste mænd på række.

Og allernederst – under alle de fine navne, under alle de latinske sentenser om ære og troskab – står *Christoffer Koryot*, ledsaget af en narrehue og en drikkekande.

Frederik den Andens hofnar.

Man kan forestille sig scenen. Maleren står med penslen og

spørger, om han er færdig. Rigsråderne nikker. Så kommer der en stemme fra bagerst i salen, en stemme med lidt for meget øl i: “Og mig? Skal jeg ikke på?” Et øjeblik stilhed. Rigsråderne ser på kongen. Kongen ler – han lo let, Frederik – og siger: “Sæt ham på. Sæt ham nederst. Og giv ham en kande.”

Så Koryot kom på væggen. Sammen med kongen og de mægtige, for evigt, med sin hue og sin kande. Det er måske det mest danske kalkmaleri, der findes: magten, æren, ordenerne – og så en mand, der havde til opgave at få dem alle sammen til at grine, og som ingen bagefter turde stryge.

Væggen blev kalket over i de følgende århundreder. Den blev fundet igen i 1889. Koryot havde ventet i tre hundrede år på at få det sidste ord.

17. 1588–1611 – Studedronningen

Frederik døde i 1588. Sophie var enke og enogtredive år gammel, med syv børn og et rige, hun ikke måtte regere.

Så hun regerede Lolland i stedet.

Enkedronning Sophie flyttede til Nykøbing og gjorde Aalholm til centrum for et landbrugsimperium, der ikke havde sin lige i Danmark. Hun førte regnskab. Hendes kopibøger – afskrifterne af hver eneste ordre, hun sendte ud – er bevaret, og de viser en kvinde, der vidste præcis, hvor mange køer der stod i hvilken stald, hvad en tønde rug kostede i Lübeck, og hvilken forvalter der snød.

Hun var, med samtidens ord, *landets største studeopdrætter*. Stude – kastrerede tyre, opfedet på de lollandske enge og drevet i store flokke til markederne i Holsten og Holland. Det var 1600-tallets olieeksport, og enkedronningen ejede pumperne.

I 1611 lod hun bygge en ny kostald på Aalholm, toogtredive bindinger lang, og hun begrundede det i et brev med ord, der fortjener at blive husket: at hendes kvægavl “ved Guds velsignelse har formeret sig fra år til år, hvorfor den almægtige billigvis skal have lov og tak”.

En dronning, der takker Gud for sine køer. Der er noget grundlæggende lollandsk over det.

Hun blev så rig, at hun lånte penge til sin egen søn, kong Christian den Fjerde, som byggede slotte og førte krige for enkedronningens studepenge. Da hun døde i 1631, var hun en af de rigeste kvinder i Europa.

Hun havde sin egen ø i noret, hvor hun kunne sidde i fred for forvaltere og sønner. Den hedder stadig Enkedronningens Ø.

18. 1628–1634 – Lensmanden der sagde nej

Der var fanger på Aalholm i 1628, og de var ikke danske.

Christian den Fjerde havde kastet sig ind i Trediveårskrigen, den store europæiske slagting om tro og magt, og han havde tabt. Men han havde taget fanger, og fangerne skulle et sted hen. Aalholm, med sine tykke mure og sin fangekælder, var det oplagte sted. Kejserlige soldater, tyske lejesvende, katolske

officerer sad i tårnene og så ud over et nor, der intet betød for dem, mens deres konge – Christian – forhandlede om løsepenge.

Seks år senere, i 1634, kom en anden slags sag på lensmandens bord.

En kvinde i lenet var dømt som troldkvinde. Dommen lød på bålet. Det var ikke usædvanligt; over hele Europa brændte bålene i de år, og Danmark var ikke bedre end resten. Der var vidner, der var tilståelser – tvunget frem, som tilståelser blev – og der var en dom.

Lensmanden nægtede at tænde bålet.

Vi ved ikke, hvad han hed, med sikkerhed, eller hvad det kostede ham. Vi ved ikke, om han var en oplyst mand, der ikke troede på hekse, eller en from mand, der ikke troede på bålet, eller bare en praktisk mand, der kendte kvinden og vidste, at hun var lige så meget heks, som han var pave. Vi ved, at han læste dommen, så på kvinden, og besluttede, at han ikke ville.

Det er en af de stille heltehistorier, Aalholm gemmer på. Ingen kanoner, ingen belejring. Bare en embedsmand på en flad ø, der en dag i 1634 sagde nej.

19. 1658 – Over isen

Vinteren 1658 frøs Østersøen. Det havde ingen regnet med.

Karl den Tiende Gustav af Sverige var en konge af den slags, der ikke venter på foråret. Han stod med sin hær i Jylland, og mellem ham og København lå Lillebælt, Fyn, Storebælt og

Sjælland – vand, vand og atter vand. Danmark havde altid været sikkert bag sine sunde. Ingen hær havde nogensinde marcheret over dem.

Så kom frosten. Dag efter dag, uge efter uge, indtil isen på Lillebælt kunne bære en rytter, og så en kanon, og så en hær. Den 30. januar gik svenskerne over til Fyn. Den 5. februar gik de videre – ikke over Storebælt, som var for bredt, men syd om: fra Langeland til Lolland, over isen, i mørket, med hestene i lange rækker og kanonerne på slæder.

Det var vanvid. Isen knagede under dem, og et sted gik en eskadron igennem og forsvandt. Men de kom over.

På Aalholm sad lensmanden og hørte nyheden. Svenskerne var på Lolland. Der var ingen dansk hær på øen. Der var ingen flåde i noret. Der var en borg, der ikke havde været en fæstning i hundrede år, og fire gamle kanoner, som kilderne omtaler i 1642.

Lensmanden red mod Nakskov for at slå alarm.

Man kan se ham for sig: en mand i vinterkappe på en frossen landevej, med sne i skægget og en fjende i ryggen, ridende vestpå for at samle, hvad der kunne samles. Det var det rigtige at gøre. Det var også det eneste, han kunne gøre.

Svenskerne kom til Aalholm i mellemtiden.

20. 1658–1725 – Regningen

De tog, hvad der kunne tages.

Blyet fra tårnenes tage – smeltet til kugler. Skiferen – bare

fordi den kunne. Tusindvis af tagsten. De knuste samtlige vinduer, hver eneste rude, ikke af nødvendighed men af den slags glæde, en sejrende hær føler, når den står i en fjendes hus. De tog møbler, de tog korn, de tog hestene i stalden. Og så gik de videre mod Sjælland, over Guldborgsund og Storstrømmen, til København, hvor Danmark den 26. februar underskrev Roskildefreden og afstod en tredjedel af sit rige.

En kvinde på borgen ville ikke finde sig i det. Slotsskriveren Iver Nielsen “ansås for at være en rig mand”, og et svensk strejfkorps trængte ind for at tvinge ham til at udlevere sine penge. Hans hustru Johanne Lerche, præstedatter fra Nysted, kom til med en gloende ildrager og værgede sin mand så drabeligt, at fjenden måtte gribe flugten. Imens var der gået bud til byen, og i porten mødte svenskerne en flok bevæbnede borgere; et par af dem blev hugget ned. Slotsskriverens kone, der jog Karl Gustavs soldater på flugt med et stykke køkkengrej: Aalholms svenskekrig har sin heltinde. Hun og manden hænger stadig i Nysted Kirke, malet med deres otte børn.

Da svenskerne var væk, gik en embedsmand rundt på Aalholm og talte.

Hans indberetning er bevaret, og den er nøgtern på en måde, der er mere skræmmende end nogen klage: Til “blot nogenlunde restaurering” krævedes 15.000 tagsten, 30.000 mursten og 4.000 gulvfliser. Ikke ét vindue var helt. Tårnene stod åbne mod himlen.

Det var enden på Aalholm som borg.

Ikke fordi murene var faldet – de stod der stadig, meterstykke,

som de havde stået i tre hundrede år. Men fordi borgenes tid var forbi. Man forsvarede ikke længere et rige med kampesten og munkesten; man forsvarede det med flåder og fæstningsværker af jord og kanoner, der kunne skyde tværs over et sund. Aalholm var blevet et administrationssted med huller i taget.

I 1660 indførte Frederik den Tredje enevælden, og lenene blev til amter. Aalholm Len blev Aalholm Amt. Lensmanden blev amtmænd. Og borgen, der havde set konger i lænker og dronninger ved forhandlingsbordet, lå hen og forfaldt.

Kilderne har et ord for de år: *Brøstfældigheden*. Synsforretningen fra 1671 beskriver revner i murene, rådne bjælker, tage, der ikke holdt regnen ude. Den nævner også, drilsk nok, et femte tårn, som ikke findes på nogen tegning – en gåde, bygningsarkæologerne stadig tygger på.

Den sidste enkedronning, Charlotte Amalie, døde i 1714. Så var dronningernes tid forbi. Frederik den Fjerde prøvede at gøre Aalholm til rytterdistrikt, hvor godset skulle underholde kongens dragoner. I 1725 opgav han det.

Han satte slottet til salg.

21. 1662 – Amtet der overlevede sit slot

Engang i 1790'erne sad en skriver i Rentekammeret i København og førte fortegnelse over arveafgifter. Han skrev overskriften uden at tænke over den: *Aalholms Amtstuedistrikt*. Slottet, der havde givet distriktet navn, havde da været i privat eje i over

halvfjerds år.

Da kongen i 1725 solgte Aalholm, solgte han ikke navnet.

Historien begynder med enevælden. Efter 1660 afskaffede Frederik den Tredje det gamle lensvæsen, hvor adelige lensmænd havde styret kronens slotte på kongens vegne, og indførte amter. I 1662 blev Aalholm Slots Len til Aalholm Amt – Fuglse og Musse herreder, den sydøstlige del af Lolland med Nysted, Maribo-egnen og Sakskøbing – og med amtet kom en ny slags embedsmænd: en amtmænd, der repræsenterede kongen, og en amtsforvalter, der opkrævede skat fra sit kontor, amtstuen.

Her ligger en skelnen, som er nem at overse. Et amt var ikke et gods. Godset var kongens ejendom: slottet, ladegården, bøndergårdene, skovene. Amtet var kongens distrikt: alle, der boede inden for grænsen, hørte under amtmænden og betalte til amtstuen – også bønder under adelige herregårde, borgerne i Nysted, præsterne og degnene. Kongen var på én gang godsejer og landsherre, og de to roller havde hver sin forvaltning.

I 1725 solgte han den ene. Rentekammerets papirer taler om “Salget af Ryttergodset og andet Jordegods i Aalholms Amt”. Godset lå i amtet. Amtet var ikke til salg. Bønderne under Aalholm fik et nyt herskab at yde landgilde og hoveri til, men deres skatter til staten gik stadig til Aalholm Amtstue, deres sager til amtmænden over Aalholm Amt, og på Rentekammerets hylder lå deres papirer under overskriften Aalholm.

Så det fortsatte. Da landboreformerne kom i 1770'erne, og landsbyernes spredte agre skulle samles i sammenhængende

lodder, blev udskiftningen administreret gennem amterne. Rentekammerets Landvæsenskontor har fire pakker “Aalholm Amts Journalsager 1773–81”. Godsejeren var greven. Myndigheden var Aalholm Amt – et navn, slottet havde lagt til 110 år før.

Først i 1803 blev Aalholm Amt, Halsted Kloster Amt og Nykøbing Amt lagt sammen til ét amt for hele Lolland-Falster: Maribo Amt. Aalholm Amt havde eksisteret i 141 år – treogtres år som ramme om kongens eget gods, otteoghalvfjerds år som ramme om en anden mands.

Efter 1803 var der kun én ting tilbage, der hed Aalholm: slottet. Det var, som om navnet havde været stærkere end stenene. ## 22. 1717 – Pudder til parykkerne Han hed Povl Boldich, og han var færgemand og landstingsskriver i Nysted. Det er ikke titler, man forbinder med industri. Men den 8. februar 1717 fik han kongeligt privilegium til at sælge stivelse og pudder på Lolland, Falster og Møn. Tre øer, ét salgsprivilegium. Det var i praksis et monopol.

Fabrikken lagde han på jorden mellem byen og borgen.

For et moderne øje lyder det som en fodnote. Det var det ikke. I 1700-tallet gik ingen, der var noget, med sit eget hår. Enhver mand og kvinde med sociale ambitioner pudrede paryk eller hår, hver eneste morgen, og pudderet var i al væsentlighed finmalet hvedestivelse, undertiden parfumeret og farvet. Det gik til i enorme mængder. England indførte i 1795 en decideret pudderskat, fordi forbruget bandt så store kornressourcer. Og

stivelse havde et bredere marked: stivning af linned og kraver, tekstilbehandling, lim.

Råvaren var hvede, og den var der rigeligt af på Lolland. Korn i overflod, en havneby med skibsforbindelse, og et privilegium, der sikrede afsætningen. Det var præcis den slags foretagende, tidens merkantilistiske politik ville fremme: indenlandsk produktion i stedet for import, belønnet med eneret.

Da myndighederne i 1735 gjorde status over rigets manufakturer, indberettede Nysteds byfoged en stivelses- og pudderfabrik i gangbar stand – og bemærkede, at den lå uden for byens jurisdiktion. Det var med vilje. Fabrikken lå på landet, mellem købstad og gods, uden for laugsvæsenets og bytingets rækkevidde. Og den var blandt de ganske få egentlige manufakturer i hele provinsen. Der var industri på Lolland, før der var meget industri noget sted i Danmark uden for København.

Fabrikken skiftede hænder, og privilegiet fulgte med. Boldich solgte i 1729 til justitsråd Hofmann, som i 1734 overdrog den til sin søstersøn Dresler, som i 1752 fik kongens tilladelse til, at eneretten fremover kunne følge fabrikken ved salg – en juridisk detalje, der siger, hvad den var værd. Ved auktionen i 1765 blev den beskrevet som den fuldkomneste og bedst indrettede af sin slags i Danmark, med kapacitet til 1.500 tønder hvede om året. Biskop Pontoppidan kaldte den i Den Danske Atlas en af de ældste i landet, som havde vist vejen for flere andre.

Der er en krølle på historien. Flere anerkendte værker – Trap

Danmark og de opslagsværker, der bygger på Trap – tilskriver anlæggelsen grev Otto Ludvig Raben. Men kronologien passer ikke: Fabrikken var i drift i 1717, Raben-slægten købte Aalholm i 1725, og Otto Ludvig blev greve i 1750. Senere forfattere har tilskrevet greven et anlæg, der allerede lå der, og fejlen er gentaget i god tro i halvandet århundrede. Det var færgemanden, der så forretningen først.

Så da Emerentia von Levetzau i 1725 købte Aalholm, købte hun ikke bare en forfalden borg og en masse jord. Hun blev nabo til et af de få rigtige industrianlæg uden for hovedstaden – en fabrik, der malede lollandsk hvede til pudder for parykkerne ved hoffet i København.

Puddermoden kollapsede omkring 1800, da parykken gik af mode, og revolutionen gjorde det upassende at bruge brød på sit hår. Hvad der blev af fabrikken mellem Nysted og Aalholm, ved ingen.

TREDJE DEL: ENKEN DER KØBTE ET SLOT

23. 1725–1734 – Emerentia

Der kom en kvinde til Lolland i 1725, og hun havde penge med.

Emerentia von Levetzau var enke efter Johan Otto Raben, og hun var af den slags enker, som mænd i 1700-tallet ikke vidste, hvad de skulle stille op med. Hun havde ikke tænkt sig at trække sig tilbage til et enkesæde og brodere. Hun havde tænkt sig at købe.

Kongen ville sælge Aalholm og Bremersvold. Emerentia bød 94.929 rigsdaler – en sum så stor, at man må tænke sig den udtalt langsomt – og hun fik det. Efter fire-fem hundrede år som krongods, som konge- og dronningesæde, som fangenhul og forhandlingsbord, var Danmarks sydligste port nu en privat ejendom. Og ejeren var en kvinde.

Man kan forestille sig hende den første dag: en høj kvinde i sort, med et ansigt, der havde set mere, end det viste, gående gennem Brøstfældighedens rum. Regnen dryppede gennem taget

i riddersalen. Vinduerne var lappet med brædder. Rotterne havde overtaget kælderen. Forvalteren gik bag hende og undskyldte, og hun hørte ikke efter, for hun så ikke, hvad der var. Hun så, hvad der skulle blive.

Hun begyndte at købe jord. Bremersvold havde hun. Bramsløkke kom til. Gård efter gård, sogn efter sogn, indtil hun i 1734 havde 1.221 tønder hartkorn – nok til et baroni, men kun lidt under halvdelen af, hvad et grevskab krævede.

Så søgte hun om et grevskab.

Det var frækt. Det var også Emerentia. Hun skrev til kongen, at hun ønskede at oprette et grevskab for sit otteårige barnebarn, Christian Raben, og at det skulle hedde Christiansholm efter drengen. Loven sagde nej. Kongen sagde ja. Der var ikke mange i Danmark, der sagde nej til Emerentia von Levetzau.

24. 1746 – Kapellet

Hun satte slottet i stand. Grevernes genrejsning, kalder kilderne det: nye tage, nye vinduer, tømrere og murere fra hele Lolland i årevis. Aalholm rejste sig af sin brøstfældighed, ikke som borg, men som herresæde.

Og hun tænkte på døden, som kloge mennesker gør, mens de lever.

I sit testamente satte hun penge af til skolerne på Bremersvold og Kærstrup og til de fattige i sognene under Aalholm. Grevskabet skulle gå udelt i arv, generation efter generation,

i princippet til evig tid. Det var hendes værk, og det skulle overleve hende.

Emerentia døde i 1746. Christian var tyve år og blev den første lensgreve af Christiansholm. Fire år senere var han død – kun femogtyve år gammel, uden børn, uden at have nået at sætte sit præg på noget som helst.

Grevskabet gik til hans lillebror, Otto Ludvig.

Emerentia blev lagt i en sort marmorsarkofag. Nogle år senere lod barnebarnet bygge et kapel til hende ved Nysted Kirke, nord for tårnet, hvor slægten kunne ligge samlet. Hun ligger der stadig. Christian ligger ved siden af hende.

Og hun blev ikke liggende.

Sagnet fortæller, at Emerentia von Levetzau er Aalholms *hvide dame*. Man ser hende i de lange gange, siger folk, i vinduet ud mod noret, på trappen op til nordfløjen: en høj kvinde i hvidt, som ikke ser på nogen, og som er væk, når man ser efter.

Men hun viser sig kun, når besidderen er barnløs.

Det er et spøgelse med en dagsorden. Kvinden, der købte et slot og skabte et grevskab, så det kunne gå i arv til evig tid, våger stadig over successionen. Når der ikke er nogen arving, går hun. Når der er, hviler hun.

Hun skulle få meget at gå efter.

25. 1749–1783 – Grevens dagbog

Otto Ludvig Raben var enogtyve, da hans storebror døde, og han blev greve af Christiansholm.

Men greve var han kun af navn. Faderen, Christian Frederik Raben, bestyrede godset, og den unge greve blev sendt ud i verden: til Paris, hvor han i knap fire år boede hos sin søster og svogeren, gesandten Ditlev Reventlow, kom i salonerne og red på hjortejagt med Ludvig den Femtende. Hjemme igen blev han kammerherre i 1755, giftede sig i 1757 med Anna Catharina Henningia von Buchwald og blev i 1763, i kraft af svogerskabet til den almægtige A.G. Moltke, kongens ceremonimester. Familien tilbragte somrene på Lolland og vintrene i København.

Og han førte dagbog. Fra 1749 til året før sin død, toogfyrre år, på fransk, dag for dag: hvem familien besøgte, hvornår de var ved hoffet, hvilket bord han sad ved, hvad folk kørte i, jagter, bondebryllupper, vejret, musikken. Sjældent en følelse, aldrig en udeladelse. Det er ikke en dagbog med hjertets hemmeligheder. Det er en dagbog fra en mand, der holdt regnskab med sit liv, fordi regnskab var det, livet bestod af.

Musikken var hans lidenskab. Han spillede tværfløjte på højt niveau og samlede noder i et omfang, ingen anden dansk godsejer kom i nærheden af – partiturer, sonater, kantater, som lå i et tårnværelse på Aalholm i to hundrede år, før nogen fandt dem igen.

Slottet var i mellemtiden ubeboeligt. Storebroderen Christian

havde boet på ladegården, “da slottet på grund af brøstfældighed var ubeboeligt”, og da ladegården brændte den 1. juli 1750, måtte den syge, femogtyveårige greve flytte ind til Nysted, hvor han døde få måneder senere. Middelalderborgen stod forfalden og tom ved 1700-tallets midte.

Efter tronskiftet i 1767 mistede Moltke-kredsen sin indflydelse ved hoffet, og fra 1768 slog familien sig mere fast ned på Lolland. I 1773 døde faderen, og Otto Ludvig overtog endelig den fulde drift af det grevskab, han formelt havde ejet i treogtyve år. De følgende ti år forlod familien nærmest ikke øen.

Så begyndte han at bygge. Han udvidede grevskabet med Stubberup by i 1761 og fik Kettinge og Bregninge kirker med tiender i 1786. Han skrev en opdragelsesbog til sin søn om, hvordan man blev et godt menneske, når man var født til at være greve. Og i 1779 stod den nye østfløj færdig, i den begyndende Louis Seize-stil: to etager, regelmæssige vinduer i lange rækker, lys i salene, som der aldrig havde været lys i borgen. På gavlen satte han jernankre med sine og sin hustrus initialer og årstallet. Han plantede en lindeallé langs dæmningen, formklippet, som det skulle være.

Han fik malet et billede, hvor familien poserer foran det nye Aalholm. De havde otte børn, to sønner og seks døtre. De ser tilfredse ud.

I 1783 byggede han en lukket herskabsstol højt oppe på pulpituret i Nysted Kirke, med sin egen dør ind gennem muren, så den grevelige familie kunne overvære gudstjenesten hævet

over menigheden – og lade sig beskue. Man skal ikke tro, at Otto Ludvig var beskeden. Han var bare tålmodig.

Han døde i 1791 og blev lagt i det gravkapel ved Nysted Kirke, han selv havde bygget i 1782, i en sarkofag af gråhvidt norsk marmor. Men dagbogen rummer mere end vejr og visitter. Det skal vi se om lidt. ## 26. 1765 – Grevens sæler En augustin i 1765 red grev Otto Ludvig Raben alene fra Aalholm til Tågense, kystlandsbyen sydøst for Nysted, gik om bord i en båd og sejlede ud for at jage sæler.

Vi ved det, fordi han selv skrev det ned.

Billedet er værd at dvæle ved. Ingen jagtselskab, ingen ceremoni, ingen hoffolk. Bare greven, en hest, en båd og det lave, blanke farvand syd for Lolland, hvor sælerne lå på stenene og sandrevlerne og løftede hovedet, når åren plaskede. For en mand, hvis liv ellers var indrammet af etikette – han var trods alt hoffets ceremonimester – må netop dét have været en del af tiltrækningen.

Tre år senere, i juli 1768, gentog han turen som et helt lille felttog: tidligt om morgenen af sted sammen med sine brødre og godsets højere funktionærer. Otto Ludvig kom fra en stor søskendeflok, og at godsets betroede folk var med, fortæller, hvad sæljagten var – ikke en pligt, men en udflugt. En sommermorgens mandsjagt på vandet, med den blanding af sport, proviantering og selskabelighed, som hørte 1700-tallets herregårdsliv til.

Men den mest interessante oplysning er ældre end greven selv

var gammel nok til at bære en bøsse. Allerede i 1737 klagede hans mor over, at folk fra Nysted skød sæler ud for kysten. Klagen giver kun mening af én grund: Sæljagten i farvandet var forbeholdt herskabet på Aalholm. Jagt var i 1700-tallets Danmark ikke en almen ret, men et privilegium knyttet til jorden – og på Aalholm strakte privilegiet sig ud over strandkanten og ud i det våde element. Sælerne på revlerne var grevskabets sæler.

At Nysted-borgerne skød dem alligevel, viser, at sælen var et bytte for alle. Skindet var værdifuldt, spækket gav tran, og for fiskerne var sælen en konkurrent, der flåede garn og tog fangsten. I de følgende århundreder blev der udbetalt skydepræmier, og sælerne blev drevet til randen af udryddelse i de indre danske farvande.

Historien har fået en efterskrift, som greven kunne have set fra sin båd. I dag er sandrevlerne ved Rødsand – i sigtelinje fra de kyster, hvor Otto Ludvig jagede – et af Danmarks vigtigste sælreservater. Spættet sæl yngler der. Gråsælen er vendt tilbage. Sælerne ligger stadig derude, som de gjorde en augustdag i 1765.

Forskellen er, at ingen sejler ud efter dem med bøssen. Og at vi kun kender grevens morgenture, fordi en pertentlig mand skrev alting ned – og fordi hans papirer fik lov at ligge urørt i et tårnværelse i to hundrede år. ## 27. 1770 – Grevens hemmelige kode Fra 1770 dukker der et lille tegn op mellem middagene, jagterne og visitterne i Otto Ludvigs dagbog: *IFT*.

Det står der i tyve år. Som regel alene, nogle gange sammen

med et kvindenavn, og enkelte steder halvt skrevet ud – “iftu”, “j’ay f...”. Næsten altid, mens greven opholdt sig på Aalholm.

Dagbogen lå i slottets arkiv, indtil musikhistorikeren Jens Henrik Koudal i 1990’erne begyndte at arbejde med den – først for nodesamlingens skyld, siden som kilde til adeligt hverdagsliv. Det var Koudal, der bemærkede tegnet, og som knækkede koden: IFT står for *j’ai foutu*, af det verbum, som i 1700-tallets fransk betød det, det betyder. Greven noterede, hvornår han havde haft samleje, på linje med sine visitter og spadsereture. Historikeren Nina Koefoed talte notaterne op: syvoghalvfems i alt, hovedparten i 1770’erne, de sidste i 1790.

Det var ikke ægteskabet, han holdt regnskab med. Otto Ludvig og grevinden fik otte børn med højst to års mellemrum fra 1759 til 1774, og så ophørte fødslerne. Det er præcis i de år, IFT begynder. De få navngivne kvinder er ikke grevinden. De to, der kan identificeres, var en tjenestepige og en fæstebondes hustru.

Grevskabet havde omkring to hundrede fæstebønder i seksten landsbyer, dertil husmænd og tjenestefolk. Det er blandt disse mennesker, kvinderne skal findes. Syvoghalvfems notater betyder ikke syvoghalvfems kvinder – de ligger i klumper, som tyder på, at greven i perioder havde et forhold til én bestemt. Kilderne kan ikke sige, om forholdene var frivillige, købte eller noget helt tredje. Men magtforholdet er ikke til at overse. Greven var kvindernes husbond, godsejer og dommer.

Og her bliver historien til mere end en pikant detalje.

I 1700-tallet var sex uden for ægteskab strafbart. Ugifte, der fik børn, skulle betale lejemålsbøder, og det var godsejeren, der skulle rejse sagen og inddrive dem. Da Otto Ludvig i 1773 overtog godsets drift, eftergav han med ét slag hele faderens restanceliste. Derefter blev hvert års syndere stadig omhyggeligt noteret – og bøderne lige så systematisk eftergivet ved mundtlig resolution. Mændene slap mod at bidrage til barnets underhold. Kvinderne fik ansvaret for at opfostre det.

Man kan læse det som mild justits. Koefoed læser det også som noget andet: Greven, der selv brød sædelighedslovene på sit eget gods, straffede ikke det, han selv gjorde – og hver eftergivelse efterlod en uafgjort taknemmelighedsgæld mellem godsets folk og deres herre.

Koefoed gik kirkebøgerne igennem for grevskabets otte sogne. Greven er ikke ét sted udlagt som barnefader; det var, som hun skriver, ikke en kulturel mulighed. Men der er sammenfald, som er svære at overse. Den 30. marts 1771 lod Anne Rasmusdatter i Herritslev sin uægte datter døbe, og præsten noterede jordemoderen og alle faddere, men ikke et ord om faderen; greven havde skrevet IFT seks gange i maj, juni og juli året før. I Toreby udlagde en kvinde i 1775 “en fremmed ved navn Lars”. I Herritslev hævdede en anden i 1776, at faderen var “en ubekendt mandsperson, som kom til hende i skoven”. Og da Ellen Jacobsdatter i 1781 udlagde Rasmus Suhr, var Rasmus Suhr mellem undfangelsen og dåben blevet fæstebonde på en gård i et andet sogn under godset.

Intet af det beviser noget. Præster var sjuskede, fremmede fandtes, unge par flyttede sammen før brylluppet. Men de tre klassiske metoder til at skjule en herremands faderskab – den forbigåede fader, den fremmede mand, den købte ægtemand med fæstegård – er alle repræsenteret i Aalholms kirkebøger på datoer, der passer.

Hvorfor 1770? Koefoed peger på flytningen. I København var greven en underordnet figur i svogrenes netværk, og dér var det hoffet og musikken, der gjorde ham til mand. På Aalholm var han øverst. Dér blev seksualiteten en del af godsejerens autoritet – en demonstration af, at han havde adgang til det, han ville, i det rige, han herskede over. At han noterede det på lige fod med visitter og promenader, viser, at det for ham hørte til det, der var værd at holde regnskab med.

Otto Ludvig Raben var et oplysningsmenneske. Han spillede fløjte, holdt bondebryllupper, byggede gravkapel til sin farmor og skrev opdragelsesbog til sin søn. Han var også en enevældig godsejer, der var lovgiver, dommer og husbond for de mennesker, han i dagbogen kaldte IFT.

Historikere har i århundreder antaget, at herremænd udnyttede deres tjenestepiger, og aldrig kunnet bevise det, fordi den slags ikke efterlader kilder. Otto Ludvig efterlod en. Han skrev det hele ned. Bare i kode.

Man må tænke på kvinderne bag tallet. De fik ikke deres navne på nogen væg. ## 28. 1791–1838 – Greven der målte stjernerne

Frederik Christian Raben ville have hele verden i sit

arbejdsværelse.

Det var ikke en talemåde. Han rejste – i årevis, igen og igen, fra Grønland i nord til Brasilien i syd – og han kom hjem med kister fulde af verden: tørrede planter, udstoppede fugle, fossiler, mineraler, sten, oldsager. Hans herbarium talte til sidst 20.000 planter. Det var oplysningstidens store projekt i én mands hoved: at se, registrere, samle og forstå.

Farfaren Otto Ludvig havde samlet på fuglebilleder og mønter. Faderen på noder. Frederik Christian samlede på selve naturen.

I 1796 begyndte han at plante. Aalholms jord var som skabt til det: frostfri vintre ved fjorden, læ fra skovene mod vest, fed, fugtig lerbund over kridt. Han anlagde en landskabelig park, der voksede og voksede. En særhave, han kaldte *Systemet*, med sjældne træer og buske på rad og række som et levende katalog. I Hestehaven plantede han 1.500 indførte eksotiske træer: nordamerikanske ege og fyrre, plataner, frynse-eg, arter, ingen på Lolland havde set før. Det blev en af de rigeste samlinger i landet. En fagmand kaldte det i 1862 “det smukkeste og interessanteste på Europas fastland”.

Og så byggede han et observatorium.

Oven på det nordøstlige tårn, det middelalderlige tårn med de metertykke mure, rejste greven en overbygning i to etager – “hæslig og firkantet”, vrissede en forfatter senere. Her målte han vejret, dag for dag, år for år, og her så han på stjernerne. Man kan forestille sig ham deroppe en klar vinternat: en mand i frakke og hue, bøjet over et instrument, mens Lolland sov under ham,

og tårnet, der havde holdt vagt mod holstenere og svenskere, nu holdt vagt mod uvidenhed.

I hans arbejdsværelse var der bøger fra gulv til loft, udstoppede fugle på skabene, tørrede planter i skuffer, kranier, krystaller, potteskår. Og en gejrfulg – en stor, sort-hvid, flyveløs fugl fra Island, udstoppet og opstillet, som greven havde erhvervet i 1821. Han vidste ikke, at han samlede på noget, der snart ikke fandtes. Gejrfulgen uddøde i 1844. Grevens eksemplar overlevede ham med hundrede år og gik til sidst under hammeren hos Sotheby's – en af de sidste af sin art, solgt fra et lollandsk slot.

Frederik Christian døde i Rio de Janeiro i 1838, midt i en rejse, langt fra sit tårn. Han blev toogfyrre år som greve og nåede aldrig at blive gammel. Men hans platan står stadig i parken, tredive meter høj, og Nysteds læge Emil Aarestrup – en af Danmarks fineste digtere, der ernærede sig som landsbylæge – skrev et digt om den.

Man kan ikke bede om et bedre eftermæle: et træ og et digt.

29. 1830 – Antikvarerne kommer

Johan Gottfried Burman Becker var apoteker af profession og antikvar af lidenskab. I romantikkens Danmark, hvor middelalderen pludselig var kommet på mode, og hvor Oldsagskommissionen og museumstanken var ved at forvandle fortiden fra kuriositet til nationalskat, satte han sig for noget nyt: at beskrive alle rigets gamle borge, sted for sted.

I 1830 udkom *Efterretninger om de gamle Borge i Danmark og Hertugdømmerne*. Aalholm står som artikel nummer nitten – gemt under sit daværende navn, Christiansholm – og på fire tætte sider i gotisk sats fortælles borgens historie for første gang i ét stræk. Bogen er Aalholms fødselsattest som historisk emne.

Den er også et øjenvidne. Burman Becker så slottet, som det stod tres år før Holms ombygning: en firfløjet gård, der “fordum havde tårne på alle fire hjørner, hvoraf de tvende endnu ere tilbage” – det ene enoghalvtreds alen højt, godt toogtredivemeter, med Frederik Christians observatorium på toppen. Grave på tre sider. Øverste etage med “en mængde småvinduer, der rimeligvis have tjent til skydehuller”. Mure i underste etage fire til fem alen tykke, op mod tre meter. Hver detalje kan i dag holdes op mod bygningsarkæologien: de to forsvundne tårne, som udgravningerne nu finder i jorden, skoldehullerne, de svære mure.

Og han vidste meget. Han kendte grev Johans privilegiebrev fra Mortensdag 1330. Han vidste, at den fangne Christoffer blev bragt til Aalholm, og at grev Johan selv var der. Han beretter om belejringen 1346, Aalholm-traktaten 1366, kejserens stævning 1377. Han er ene om at have bevaret, at Nysteds borgere indtog slottet under Grevens Fejde, og at svenskerne i 1658 mishandlede slotsskriveren Iver Nielsen for at få penge af ham. Og han slutter med en detalje, selv grevskabets egen historie sjældent husker: at det nye grevskab i 1734 først blev oprettet under navnet *Christiansborg* – og først siden omdøbt til

Christiansholm.

Han gik også for langt. Som barn af sin tid lod han rigsdelingen mellem Svend, Knud og Valdemar i 1157 finde sted “på dette slot” og gav Lolland “med Aalholm” til venderfyrsten Pribislav i 1164. Kernen var ægte nok – kongemødet stod på Lolland, øen havde fyrstelige lensherrer – men lokaliseringen til Aalholm var antikvarernes egen slutning, arvet fra Pontoppidan: Øens fyrster måtte have haft et sæde, og Aalholm var det eneste, man kendte. Borgen er, som udgravningerne nu viser, født omkring 1256.

Fejlen er selv blevet historie. Forestillingen om et ældgammelt Aalholm har fulgt borgen i to hundrede år, og den voksede for hvert årti: I 1869 lod en folkebog stedet være “de gamle næsssekongers vel befæstede sæde” fra det niende århundrede. Vikingetid, intet mindre. Antikvarerne anede, hvad laboratorierne nu skal bevise – de datererede bare forkert.

Set fra i dag er 1830-artiklen tidslinjens stamfar. Frisen med lensmændene, som blev malet på slottets vægge i det følgende århundrede, fører hans navnerække videre. Trap og herregårdslitteraturen byggede oven på ham. Én mands flid i 1830 blev fundamentet, som to århundreders forskning siden har bygget på, korrigeret – og igen og igen fået bekræftet. ## 30. 1838 – Den gale greve

Så kom Gregers.

Gregers Christian Raben var den ældste søn, og han var ikke som sin far. Hvor Frederik Christian havde målt verden, læste Gregers den. Han var klassisk filolog med doktorgrad, en mand,

der talte latin, som andre taler til deres hund, og som fandt mere sandhed hos Horats end i nogen prædiken.

Og han var, som herregårdsbogen fra 1938 tørt konstaterer, “noget af en original, der kunne få de underligste indfald og derfor almindeligvis kaldtes *den gale greve*”.

Det er en titel, man skal gøre sig fortjent til.

Gregers fyldte sin fars botaniske park med lysthuse. Ikke ét eller to, men mange, i alle stilarter, spredt ud mellem de eksotiske træer som om parken var et brætspil og lysthusene brikkerne. Han rejste mindestøtter og monumenter med klassiske citater – latin og græsk hugget i sten mellem plataner og frynse-eg, så en spadseretur i haven blev til en filologisk eksamen.

Han rejste til Norge på bjørnejagt. Det er en sætning, der fortjener at stå alene. En lollandsk greve med doktorgrad i klassisk filologi, i de norske skove, med bøsse, på jagt efter bjørne. Og han fik dem. Han kom hjem med flere udstoppede bjørne, og han udstillede dem i et hus i parken “sammen med andre mærkværdigheder”.

Ingen ved præcis, hvad mærkværdighederne var. Man kan forestille sig det: bjørnene rejst på bagbenene i et halvmørkt rum, omgivet af de underligste ting, greven havde samlet på – kranier, kuriositeter, ting fra rejser, ting fra kældre – og bønderne fra Stubberup, der kom om søndagen for at se på det og gik hjem og fortalte det videre.

Det var Aalholms første publikumsudstilling. Et århundrede før bilerne kom, stod der en gal greve i parken og viste folk sine

bjørne.

31. 1843 – Kongen og dronningen i Nysted

I sommeren 1843 gik der et sus gennem Lolland-Falster. Kongeparret ville komme – ikke som et ansigt på en mønt, men i egen høje person, med heste, vogne og et følge på tres mennesker. Rødby havde efter avisernes udsagn ikke set en konge inden for sine grænser siden Christian den Fjerde.

Rejsen var i sit udspring en privatsag. Christian den Ottendes helbred skrantede, og målet var vadehavsøen Føhr, hvor kongen skulle styrke kræfterne i Vesterhavets bølger. Men vejen fra Sorgenfri til Føhr kunne lægges, som man ville, og den blev lagt hen over Sydhavsøerne. Dermed blev den private rejse til en visitats. Kongen skulle ses. Han skulle inspicere. Og han skulle – uden at det stod i noget program – dæmme op for den uro, der var ved at gnave i enevældens fundament. Allerede ved hans tronbestigelse var der fra Vestlolland kommet en bondeadresse med ønske om en fri forfatning. Den slags huskede Christian den Ottende.

Han var ikke en pragtudfoldelsens konge. Hvor Frederik den Sjette havde rejst rundt med parader, rejste Christian den Ottende med notesbog. Han gennemgik rådstueprotokoller, prøvede brandsprøjter, gik i arresterne og skrev det hele ned om aftenen.

Stiftamtmand von Jessen balancerede på en knivsæg. To dage

før ankomsten skrev han i alarm til hoffet: Der gik rygter om, at kongen ville lade sig ledsage af tyve dragoner, som på Møn, hvor det havde vakt misstemning. Von Jessen indestod med sin embedsed for, at kongeparret ville blive modtaget med den oprigtigste hengivenhed – og bad indtrængende om, at der ikke blev sendt militær til Lolland. Dragonerne blev sendt retur.

Den 22. juli var det Nysteds tur. Rådstuen var hvidtet, æresportene rejst af grønt og flag. Og programmet var delt: Mens kongen kørte ind i byen for at gøre sin pligt som landsfader, kunne dronningen, som von Jessen havde lagt det til rette allerede i juni, “tage direkte fra Nykøbing til Aalholm for der at forenes med Hans Majestæt Kongen”.

Det er den sætning, der gør 1843 til Aalholms historie. Caroline Amalie var en stor del af rejsen upasselig og under behandling af rejselægen. Hun slap for byens ceremoniel og kørte direkte over dæmningen til borgen i noret. Her ventede hun på sin mand.

Herskabet var nyt i rollen. Frederik Christian Raben, den rejsende botaniker, var død i Rio fem år før, og grevskabet var gået til Gregers – filologen, samleren af latinske citater snarere end brasilianske planter. Samme år, 1843, blev han udnævnt til hofjægermester. Man kan forestille sig ham modtage dronningen i Otto Ludvigs østfløj, føre hende gennem faderens park mellem plataner og frynse-eg, forbi lysthusene og mindestøtterne. Hvad der blev sagt inden for murene, ved vi ikke. Hoffets arkivkasser og de censurerede aviser har intet referat efterladt. Det officielle

er velbelyst, det private er tavst.

Inde i byen noterede kongen, at den unge lærer Friess forekom ham dygtig, men at der burde ansættes en lærer mere. Over for byen var han venligt stemt.

Undertonen mærkede han tre dage senere i Nakskov, da sogneforstanderskaberne trådte frem med en takkeadresse, der strøg farligt tæt på ønsket om skattebevillingsret. Den ellers beherskede monark mistede tålmodigheden: Han havde givet folket en kommunallov – statens sager skulle han nok selv passe. Et øjenvidne mente, han næppe var fri for at stampe i gulvet.

Efter afrejsen fik hver købstad kongens kroningsmedalje i sølv. Af dem alle er kun én bevaret. Det er Nysteds. Den hænger indrammet på det lokalhistoriske arkiv – det sidste håndgribelige spor af den dag, hvor Danmarks sidste enevoldskonge kom over dæmningen til Aalholm.

Fem år senere var Christian den Ottende død. Seks år senere var enevælden det også. ## 32. 1864 – De tolv på kirkegården Den 18. april 1864 stormede preusserne Dybbøl. Det kostede syv hundrede døde og over fem hundrede sårede på dansk side, og resten af hæren trak sig ud på Als, hvor den blev slået igen i juni. Da krigen sluttede med freden i Wien, havde Danmark afstået en tredjedel af sit areal og fyrre procent af sin befolkning.

De sårede skulle et sted hen.

Nysted lå så langt fra kamphandlingerne, som man kunne komme i det danske monarki, og byen havde den eneste naturlige havn på Lollands sydkyst. Det er formentlig hele forklaringen.

Sårede blev sejlet nordpå fra Als og Sønderborg, og på holmen ved noret lå et slot med plads.

Grev Gregers stillede det til rådighed uden at forlange en øre. Et brev fra Lolland, trykt i Berlingske, fortæller det: “Greven med familie beboede dette slot indtil nu, og da regeringen med taknemmelighed modtog tilbuddet, flyttede den grevelige familie hele det betydelige bohav i nogle få dage.” Brevskriveren fandt Aalholm “måske et af de bedste lazaretter, armeen har” – prægtige høje værelser, korridorer bagved, lindealleer foran, en have med sjældne træer. “Kort sagt dette lille punkt er et rent paradis.”

Jubilæumsbogen fra 1909 husker det fra byens side: “Når dampskibet kom med sårede og syge, leverede Nystederne vogne og strøede halm på vejen, de skulle køre.” Byen, der dæmpede vognhjulenes stød med halm. Man kan næppe finde et finere billede på forholdet mellem borg og by.

Men man skal forstå, hvad mændene kom til. Kirurgien i 1864 var før antiseptikken. Behandlingen bestod i at fjerne kugler, hvis det kunne lade sig gøre, og ellers i amputationer. Bagefter kom det, samtiden kaldte sårfeberen. Danmark afviste international hjælp, og afviste kvinder som sygeplejersker – ti år efter Florence Nightingale. Det er den virkelighed, mændene på Aalholm lå i, i Otto Ludvigs høje sale med udsigt over noret.

Tolv af dem døde, mellem april og august.

Mads Hansen var født i Nørre Lyndelse på Fyn, uægte barn, sat i pleje hos en gårdmand. Han blev såret ved Dybbøl den 12.

april, seks dage før stormen, og amputeret. Han døde på Aalholm den 26. juni. Der er to en halv måned mellem kuglen og døden. Det er sårfeberen fra 1864, sat på én mand.

Hans Rasmussen var konstabel ved artilleriet, født i Tillitse på Lolland. Han blev såret den 14. april og døde femogfyrre kilometer fra det sogn, hvor han var født. Han var hjemme.

Hans Christian Hansen fra Tarup ved Odense døde ikke af sine sår. Han døde af tyfus. Et lazaret i 1864 var også et sted, hvor mange mænd lå tæt.

Den 6. oktober 1865 blev der rejst en obelisk på Nysted kirkegård. Den står der endnu: “til taknemlig erindring om de 12 fædrelands forsvarere som i 1864 døde på Aalholms lazareth”. Nederst: “Herren bevare de trofaste.”

Der er en detalje i indskriften, som er nem at overse. Monumentet blev rejst af beboerne i Nysted, landsognet og Herritslev. Ikke af staten. Ikke af hæren. Ikke af greven, hvis slot de var døde i. Almindelige mennesker fra tre sogne på Sydlolland samlede ind til en sten over tolv fremmede mænd, som var blevet båret ind i deres by og ikke båret ud igen. ## 33. 1865 – Den gale greve på Rydhave Gregers Christian Raben var doktor i filosofi, hofjægmester, kammerherre og medlem af Det latinske Selskab i Jena. Han havde giftet sig uden for adelen, med Anna Margrethe Lund, og ægteskabet var barnløst – men ikke uden barn. Parret havde adopteret hendes niece, Anna Marie Amalie, født i Næstved i 1832 som datter af en billardholder. Hun voksede op som komtesse Amalie Raben.

Da hustruen døde i 1851, blev Gregers rastløs. Han sad ikke stille på Aalholm. Han ejede Søbo på Fyn, og fra 1860'erne den gamle vestjyske herregård Rydhave ved Vinderup – en borg med ottekantet tårn og et spøgelse i muren, som havde tilhørt slægten Sehested i to hundrede år. Han købte den, sagde de lokale, for at opdyrke de vidtstrakte hedearealer under godset, og han brugte store summer på at sætte hovedbygningen i stand.

Men det var ikke landbruget, der gav ham øgenavnet.

I Vestjylland, hvor ingen kendte ham som lensgreve af Christiansholm, blev han *den gale greve*. Historisk Samfund for Skive skriver, at det mest var for hans mange idéer – som opdræt af importerede avlsfrøer fra Frankrig. Efterskolen, der i dag har til huse på Rydhave, fortæller børnene om greven, der gravede en frødam i skoven til sine franske frøer, og som engang skød en heks. Lokalarkivet i Vinderup har stadig en mappe med titlen “Den gale greve på Rydhave”.

Så var der bjørnen. Gregers var passioneret jæger, og rejserne gik til Norge. På en vinterjagt nedlagde han en stor bjørn, og hvor de fleste jægere ville have stoppet der, lod greven dyret lægge på en slæde og transportere fra Norge gennem Sverige til København, hvor det blev foræret til hoffet – og serveret ved et af Christian den Niendes tafler. En af gæsterne skal have fundet kødet temmelig sejt. Bjørnekød blev ikke nogen succes ved det danske hof.

Og så var der toget. Jernbanen mellem Skive og Struer åbnede i november 1865, og greven brugte den. En dag stod han på

perronen i Vinderup og så toget mod Struer køre – efter hans ur fem minutter for tidligt. Stationsforstanderen forsøgte at tale ham til rette. Greven krævede, at der blev telegraferet til Struer. Resultatet var, ifølge overleveringen, et ekstratog, der blev sendt tilbage til Vinderup for at hente den triumferende greve.

Historierne er nedskrevet i 1957, tre generationer efter, og de skal læses som det, de er: en egns erindring om en excentrisk herremand. Bjørnen kan hverken be- eller afkræftes uden hofmarskallatets taffellister.

Men Norgesrejserne fik en konsekvens, som kan dokumenteres. På en af dem traf den norske digter Andreas Munch – enkemand, der havde mistet både hustru og to sønner – komtesse Amalie. Munch var Norges første digter med statspension, en af de tre, der ifølge samtiden havde grundlagt en selvstændig norsk litteratur. Den 10. oktober 1865 blev de gift i Borbjerg Kirke, nabosognet til Ryde. Brylluppet blev holdt fra Rydhave. Den gale greve fik en nationaldigter til svigersøn.

Da Gregers solgte Rydhave i 1873, efterlod han sig mere end anekdoter. I Aalholms arkiv ligger fundatsen for et legat “til fordel for værdige fattige i Ryde sogn og grevskabet Christiansholm” – 70.000 rigsdaler, en enorm sum, som knyttede hans jyske og hans lollandske verden sammen i én stiftelse.

Manden, folk kaldte den gale greve, brugte sin formue på hedeopdyrkning, herregårdsrestauration, videnskab og fattighjælp. Det er ikke galskab. Det er en type godsejer, 1800-

tallet kendte flere af: lærd, stædig, gavmild og uden tålmodighed med tog, der kørte fem minutter for tidligt. ## 34. 1869 – Slottet med stjernetårnet I 1869 udkom andet bind af *Gamle danske Minder*, en folkebog om Danmarks byer, kirker, slotte og sagn, udgivet under navnet Holger Bruun – bag hvilket skribenten L.J. Flamand gemte sig. Det var den slags bog, danske familier havde stående til stuebordet, og slægtled af lollikere har mødt deres slots historie første gang på netop de sider.

Første sætning er guld. Aalholm står som “en svær, firkantet bygning med tvende tårne, hvoraf det ene er indrettet til et astronomisk observatorium”. Der har vi det, sort på hvidt: Stjernetårnet var slottets kendemærke. Frederik Christians observatorium blev nævnt før alt andet, når Aalholm skulle præsenteres for den danske læser. Det var ikke en privat kuriositet. Det var en del af slottets offentlige identitet.

Og forfatteren fortsætter: Ved slottet ligger “en smuk have og skov, hvori findes en stor mængde sjældne træer og buskvækster”, som den afdøde greve, “der selv var botaniker”, havde hjembragt fra sine rejser “i fremmede lande og andre verdensdele”. Trediven år efter grevens død i Rio stod hans arv så markant i parken, at den hørte med i landsbeskrivelsen. Astronomen og botanikeren Raben er kapitlets stille hovedperson.

Folkebogen ved også noget om det ældre slot: at det “tidligere har haft fem tårne, et træspir og to karnapper” – fem tårne, hvor al anden litteratur regner fire. Måske en fejl, måske en

erindring om porttårnet i sydfløjen, som anes på Resens tegning. Udgravningerne får det sidste ord.

Hvor Burman Becker i 1830 lod Aalholm huse rigsdelingen i 1157, går folkebogen endnu længere tilbage: “Gamle efterretninger omtale Aalholm Slot som bygget i det 9de århundrede, og var det da de gamle næsekongers vel befæstede sæde.” Forfatteren er dog selv skeptisk og foreslår i stedet en af de små kystbefæstninger, Svend Grathe opførte i 1151 mod venderne, siden udbygget til et anseligt slot henimod 1200-tallets slutning. Gættet var forkert dateret – men rigtigt tænkt: en mindre, ældre borg på holmen, afløst af det egentlige Aalholm. Det er pudsigt nok tæt på den model, museet og de nye fund nu tegner.

Kapitlets perle er dog beretningen om 1368, som korrigerer Burman Becker på et centralt punkt. Hvor den ældre bog kort sagde, at hansestædernes hær indtog Aalholm, fortæller folkebogen den rigtige historie: grev Henrik af Holsten, våbenstilstanden den 8. september, fristen den 1. maj 1369, som kom og gik, og Kersten Kule i Bardewick i 1370 med sine uendelige forbehold. Aalholm blev aldrig erobret i 1368. Borgen blev belejret og reddet med pen og papir.

Og endelig gør folkebogen scenen fra 1332 mere levende end nogen anden kilde: Peder Hvorfeldts rørtækte stenhus i Sakskøbing, ilden, kongen der springer ud ad vinduet, og grev Johan, der “satte ingen pris på sin halvbroder, men lod ham straks løbe”. Kidnapperne ville sælge en konge og opdagede, at

ingen ville købe.

Flamand kompilerede, og hans niende århundrede skal ingen tro på. Men hans kapitel er et uundværligt led i kæden: øjebliksbilledet af observatoriets Aalholm, den fulde 1368-beretning, og en påmindelse om, hvem der læste med – almindelige mennesker, ved deres stuebord, i 1869. ## 35. 1874 – Digteren i slotshaven Den 18. september 1874 sad en af Nordens mest fejrede digtere i Aalholms have og skrev.

Andreas Munch var søn af en norsk biskop, fætter til historikeren P.A. Munch og af samme slægt som maleren Edvard Munch. Han var den første nogensinde, der fik digtergage af det norske Storting, og Grieg satte musik til hans vers. Han var norsk nationalromantik i egen person: naturen, historien og vemodet var hans instrumenter, og alle tre kom i brug den septemberdag ved Nysted Nor.

Han var ikke turist. Ni år før havde han giftet sig med komtesse Amalie fra Rydhave, og når han i digtets første strofe skriver, at den gamle slægt endnu bor på borgen, er det hans egen svigerfamilie. Parret levede det meste af året i Danmark, om vinteren i København, om sommeren i Nysted – i 1877–78 byggede de deres italiensk-inspirerede Villa Marina på byens hovedgade for omkring 80.000 kroner, noterede byens krønike, en formue i en tid, hvor en faglært tjente 26 øre i timen. Aalholms park var deres nabo.

Digtet hedder “I Aalholm Slotshave” og har seks strofer. Det åbner med borgen selv, det gamle slot med den røde mur, omsust

af en skov af ædle træer, mens havet bruser fra stranden som en hilsen fra en vikings lur – romantikkens ekko af de traditioner om et ældgammelt Aalholm, som netop i de år cirkulerede i bøgerne. Og så den linje, der viser, at digteren kendte stedets historie: Borgen, som før var kongens bolig – og fangebur. Kongeborg og fangehul, hele spændvidden fra Kong Hans' kancelli til Christoffers kælder, fanget i ét verspar. Mangt et dunkelt sagn fylder endnu disse steder, tilføjer han. Han har ret den dag i dag.

Men digtets hjerte er haven. Strofe efter strofe vandrer Munch gennem parken og navngiver, hvad han ser: den bøjede tåreask, granlunden, de mægtige plataner, i hvis skygge vandreren aner Syden – og derinde magnolia, figen, laurustinus, akacier, cypressen, der peger op mod evigheden. Det er, skriver han, som om en fe med fulde hænder har bredt en rigdom, kun Syden kender, ud under Nordens grå himmel.

Læst som kilde er det guld. Digtet er en botanisk øjenvidneberetning – en versificeret planteliste fra den eksotiske have, Frederik Christian havde skabt med hjembragte vækster. Femogtredive år efter grevens død stod hans plataner, magnolier og figner i fuld pragt, bevidnet af en professionel iagttager med sans for det sjældne. For enhver, der i dag vil genplante parken, er de strofer et dokument på linje med en gartnerprotokol.

Og så vender nationalromantikeren pointen smukt: Om hele den skønne underhave står Danmarks bøgeskov trofast på vagt, for alt det, kulturen kan bringe os, trives bedst under

hjemmets vinge. Sydens pragt i Nordens favn – man kan næppe sammenfatte Aalholm-parkens idé, eller 1800-tallets Danmark, kønnere.

Digtet ender i måneskin. Elverstråler over havet, tåge over engen, og Aalholms tårne, der våger over parken. Det billede har hver eneste gæst i parken kunnet efterprøve siden.

Aarestrup havde skrevet om platanen som Nysteds læge. Nu skrev Norges store digter om det hele, som svigersøn. Ingen anden lollandsk herregård kan fremvise to digtere i sin have, en dansk og en norsk, med det samme træ over hovedet. ## 36. 1875 – Navnet

Men Gregers gjorde én ting, som alle senere har takket ham for.

Grevskabet hed Christiansholm. Det havde det heddet siden 1734, opkaldt efter en dreng, der døde som femogtyveårig og ikke satte sig spor. Slottet hed Aalholm. Det havde det heddet siden 1328, siden ålene, siden kongen i kælderens. I hundrede år havde de to navne levet side om side, og det ene var det rigtige.

Gregers søgte om lov til at ændre det. Og han fik det. Grevskabet Christiansholm blev til Grevskabet Aalholm.

Den gale greve gav slottet sit navn tilbage.

Han døde barnløs i 1875. Hans bror Julius overtog, og Julius døde fire år senere, i 1879, også uden arvinger. Den gren af slægten Raben var uddød, og grevskabet – Emerentias grevskab, det, der skulle gå i arv til evig tid – stod uden arving.

Ifølge oprettelsesdokumentet skulle det så gå tilbage til

kongen.

Man kan forestille sig den hvide dame i de år. Barnløs besidder efter barnløs besidder. Hun må have gået meget.

37. 1880–1881 – Højesteret

Der fandtes en sidelinje.

Josia Levetzau til Lekkende var gehejmekonferentsråd og brorsøn af Emerentias søn – en fjern slægtning, men en slægtning, og han havde et krav. Kongen havde et andet. I 1880 skrev en blind historiker om sagen, og i 1881 nåede kampen om Aalholm Højesteret.

Det var ikke en kamp med sværd. Det var en kamp med dokumenter, med Emerentias erektionspatent fra 1734, læst og genlæst af landets bedste jurister, med slægtstavler og arveregler og den evige spørgsmål om, hvad en gammel kvinde havde ment, da hun skrev “til evig tid”.

Levetzau vandt. Han fik grevskabet og titlen, og navnet blev Raben-Levetzau, som det har heddet siden. Ni generationer af én slægt på ét slot – det var Emerentias værk, og det holdt, fordi hun havde skrevet det ned.

Josia døde i 1889. Hans søn havde allerede overtaget godsets bestyrelse i 1881, som ung mand, og han skulle sidde som lensgreve i fireogfyrre år – lige til sin død i 1933.

Han hed Frederik Christopher Otto Raben-Levetzau. Eftertiden kaldte ham Excellencen.

Og han arvede en ruin med udsigt.

FJERDE DEL:

EXCELLENCE

38. 1882 – Den unge mand og haven

Aalholm var forsømt.

Ikke forfaldet som efter svenskerne – men forsømt, som et gods bliver, når to gamle brødre uden børn sidder på det i årtier og bruger pengene på lysthuse. Skovene var dårligt drevet. Markerne var udrænede. Avlsgården lå klemmt op ad slottet, hvor den havde ligget siden middelalderen, og lugtede derefter. Frederik Christians store park var stadig der, men træerne var vokset over hovedet på alle, og Gregers' mindestøtter stod og skævede mellem tilgroede stier.

Den unge Frederik Raben-Levetzau var femogtyve, cand.polit., tidligere embedsmand i Udenrigsministeriet med udstationeringer i Wien og Paris. Han havde set, hvordan et europæisk herresæde skulle se ud. Og han havde besluttet, at Aalholm skulle blive et.

Han begyndte med haven. I 1882, endnu før han var greve,

indkaldte han englænderen H.E. Milner, sin tids førende havearkitekt, som netop havde anlagt grev Knuths park. Milner gik rundt i Frederik Christians vildnis og Gregers' latinske labyrint og tegnede en helhedsplan: de gamle anlæg skulle bevares og plejes, lysthaven omlægges i engelsk stil, og Hestehaven inddrages i et landskab, der flød sammen med slottet og noret.

Det var stort. 170 hektar have. Man flyttede vejen til Sakskøbing, som havde løbet over dæmningen lige syd for slottet, og lagde den nord om på en ny dæmning, der fik det pragtfulde navn *Alverdens Gang*. Man gravede Rørsøen ud og anlagde en ø på to hektar midt i den, fyldt med blomsterbede – *Anlægget* – hvor der hvert år blev sat tretten til femten tusinde udplantninger. Vest for slottet, ved kastanjealleen, lagde man en køkken- og frugthave på fem en halv hektar, omgivet af en mur af fint kløvet granit, med palmehus, vinhus, ferskenhus og midt i det hele et tolv meter højt vandtårn, som sikrede, at alt fik vand.

Grevinden fik sin egen ø i søen. Den kaldes stadig Grevindens Ø. Man kan gå derud i dag og stå, hvor hun stod, og se slottet fra vandsiden, som hun så det: rødt og tungt og alligevel, i aftenlyset, smilende.

39. 1884 – Englænderen og fasanerne

Det første år blev der skudt syv fasaner på Aalholm. Syv.

Fasanen var indvandrer. De ældste danske forsøg går tilbage

til 1761, hvor A.G. Moltke på Bregentved fik tyve æg fra det kongelige fasaneri – som en kalkunhøne skulle udruge hos skovfogeden, og som om foråret var bidt ihjel. Først i sidste halvdel af 1800-tallet vandt fuglen for alvor indpas på herregårdene, og der udviklede sig to skoler. Den tyske satte kyllingerne ud, når de var næsten udvoksede, og holdt dem under konstant opsyn. Den engelske var dristigere: Kyllingerne blev lukket ud i det fri som fire-seks uger gamle. Det gav vildere, stærkere fugle og bedre flyvere – men det stillede ét ufravigeligt krav. Rovvildtet skulle bekæmpes nådesløst, ellers overlevede kyllingerne ikke.

Den engelske metodes fremmeste udøver i Danmark hed Robert Richardson. Han var kommet til landet i 1876, og i 1884 blev han fasanmester på Aalholm.

Han gik metodisk til værks. Sammen med den unge skytte Frederik Saurbrey, født 1861, opbyggede han opdrættet efter engelsk mønster og satte samtidig en intens forfølgelse af rovvildtet i gang. Resultaterne kom hurtigt. Efter et par år var det årlige udbytte 476 fasaner. Fra syv til 476 var ikke en forbedring. Det var en forvandling.

Vi kan følge det, fordi Dansk Jagtforening – stiftet netop i 1884 – bragte skydelister i sit tidsskrift. For 1887 står Aalholm med 206 fasaner og hele grevskabet med 413 ud af 2.002 stykker nedlagt vildt. Kun en håndfuld godser i hele landet lå højere det år; Frijsenborg noterede 80. På tre år havde Richardson løftet Aalholm fra bunden af listerne til landets top. Fasanen var så ny,

at den i 1884 slet ikke stod i jagtlovens tabel over jagttider – og der var allerede et marked: to-tre kroner for en kok, halvanden til to for en høne.

Richardsons tid på Aalholm blev kort. I 1888 blev han hentet til Frijsenborg, landets største jagtvæsen, hvor han endte som jægermester. Men hans vigtigste aftryk var eleven. Frederik Saurbrey, skytten fra Aalholm, blev i 1900 overjæger på Bregentved, hvor fasaneriet under hans ledelse voksede til industriel skala – i 1929 indsamlede man over 8.000 æg fra mere end 500 høner. Et fotografi fra en jagt i 1913 viser ham stående ved siden af Christian den Tiende. Han opnåede endda en tvivlsom litterær udødelighed som model for den ubønhørlige overjæger “Bomben” i Svend Fleurons roman *Fasandyret*.

Så når man taler om den engelske metodes sejrsgang i dansk jagtvæsen, går én af hovedlinjerne gennem Aalholm: fra Richardson til Saurbrey, fra Lolland til Bregentved, og derfra ud over de sjællandske godser.

For Aalholm selv lagde Richardsons år grunden til den jagtkultur, der kom til at præge Raben-Levetzau-tidens store epoke: efterårsjagterne, hvor kongelige og udenlandske gæster samledes på Lolland, og hvor fasanen var selvskreven på paraden. At der overhovedet var fasaner at drive, skyldtes syv magre fugle i 1884 – og en englænder, der vidste, hvad der skulle til. ## 40. 1885 – Kongeørnene Den 15. marts 1885 blev en kongeørn skudt ved Aalholm.

Vi ved det med dags præcision, fordi Jonas Collin i 1895 udgav

sin store fortegnelse over danske fugle, og under artens gamle latinske navn, *Aquila fulva*, står lokalitet efter lokalitet – og midt i rækken: “Ved Aalholm 15. Marts og 24. Okt. 1885 (Jagtt.)”. Kilden er Dansk Jagttidende. Og en moderne gennemgang af alle sjældne fund før 1965 fjerner tvivlen: Begge fugle er klassificeret som “sk”. Skudt.

Det var ikke nogen almindelig rovfugl. Kongeørnen er blandt Europas største, med et vingefang over to meter og en vægt på op mod seks kilo, og den lever af harer, fugle og mellemstore dyr – med andre ord af præcis det, et jagtvæsen kaldte sit vildt. Datoerne passer med trækmønstret: Skandinaviske kongeørne kommer til Danmark som vintergæster i oktober-november og forlader landet omkring marts. Der var formentlig tale om strejfende gæster fra nord, ikke en lokal bestand.

Forestil Dem synet. En enorm, mørk rovfugl kommer glidende ind over det flade lollandske landskab efter uger på vandring. I dag ville kikkerten komme frem. I 1885 kom bøssen frem.

Det er fristende at spørge, hvordan man dog kunne. Men så misforstår man 1885. På datidens godser var naturen groft opdelt i det, man ønskede flere af, og det, der konkurrerede om det. Harer, agerhøns og fasaner skulle fremmes. Ræve, mårdyr, krager og rovfugle skulle holdes nede – “rovtøj”, som et professionelt jagtvæsen havde pligt til at bekæmpe, og skydepenge for dræbte rovfugle var på mange godser en del af skytternes løn. Dansk Jagtforening, stiftet året før, havde det ligefrem på programmet: gråanden fredet i yngletiden – og

rovfuglene udryddet.

Og netop på Aalholm skete der noget andet i præcis de år. I 1884 var Richardson tiltrådt og havde bygget fasaneriet op efter den engelske metode, hvor de unge fugle blev sat ud som fire-seks uger gamle – stærke og vilde, men også særligt udsatte for alt, der havde klør. Metoden krævede en nådesløs bekæmpelse af rovvildtet, og den satte han og Saurbrey i gang.

1884: Fasaneriet opbygges. 1885: To kongeørne skydes.

Ingen kilde siger, hvem der skød dem, eller om de faldt som led i fasaneriets kampagne. Det skal ikke påstås. Men de to begivenheder tilhører umiskendeligt den samme udvikling.

Og så skete det igen. Den 16. november 1889: Aalholm, én kongeørn, skudt. Mindst tre kongeørne på mindre end fem år.

Der ligger et paradoks i det. Mange af de fugle, datidens naturforskere kendte, kendte de, fordi fuglene var blevet skudt, sendt til konservator, udstoppet og noteret i jagttidsskrifterne. Ødelæggelsen af naturen blev kilden til viden om den. Frederik Christian havde samlet fugle for at forstå dem. Hans efterkommeres skytter skød dem for at beskytte fasanerne – og gjorde dem dermed til videnskab.

I 1922 blev rovfuglene fredet i yngletiden, i 1967 totalfredet. I 1999 fik et kongeørnepar for første gang med sikkerhed unger på vingerne i Danmark. Hvis en kongeørn i morgen svævede ind over Aalholms skove, ville ingen skytte få besked på at hente bøssen. Folk ville standse. Fuglefolk ville køre langt for et glimt.

Tre korte notitser i Dansk Jagttidende fortæller om et helt

andet forhold mellem mennesket, jagten og naturen – og om, hvor meget det forhold siden har ændret sig. ## 41. 1885–1889
– Da slottet fik sit ansigt

I 1885 flyttede han avlsgården. Halvanden kilometer nordpå, væk fra slottet, tættere på markerne: et helt nyt anlæg med forpagterbolig, elevbygning, mejeri, lade, hestestald og kostald, alt sammen tegnet med en sikker hånd, der – alt tyder på det – tilhørte arkitekten Hans J. Holm. Anlægget mindede om Den Brune Kødbý i København, som Holm havde bygget ti år før. Det brændte i 1907, alt undtagen forpagterboligen, og blev genopført præcis som før. På den gamle avlsgårds plads kom en staldgård til lensgrevens tyve ride- og køreheste og en vognremise til de elegante køretøjer.

Og så, i 1889, begyndte det store.

Hans J. Holm var professor, historicist og middelalderelsker. Han elskede middelalderen så højt, at han opfandt mere af den, hvor der manglede. Han stod i Aalholms store borggård og så det rektangel, kongen havde tegnet i 1200-tallet, og han så, hvad det kunne blive.

Han delte gården op. Tværfløje med store, kvadratiske tårne skar det gamle rektangel i to lukkede gårde. En bred tilkørsel førte ind til midten af det nye, symmetriske anlæg, hvor en rummelig ankomstgård med et vældigt trappehus tog imod. Hele den nye sydfacade og de to gårdsrum fik alt, hvad historicismen kunne låne fra middelalderen: rund- og spidsbuede vinduer, balkoner, karnapper, kobbærtækte kviste, udkraget murværk,

aftrappede gavle, tage af både tegl og skifer, bindingsværk med udskårne knægte. På nordfløjen kom en malerisk “peberbøsse” og en bindingsværkskarnap. På vestfløjens ydermur nye, store skydeskår, som ingen nogensinde skulle skyde gennem.

Frederik Christians observatorium blev fjernet. Astronomen måtte vige for æstetikken.

På facaden satte Holm Københavns Universitets segl og årstallet 1232 – for slottets formodede grundlæggelse under Christoffer den Første, og for at give stedet en tyngde, som ingen kunne modsige. Det var en heraldisk fortælling, hugget i sten: middelalderens fyrstehistorie og renæssancens lærdom, forenet på Lolland.

Indenfor var det iscenesat som et teater. Gæster trådte ind i trappehuset med marmortrin og egetræspaneler og blev modtaget af toner fra et indbygget orgel. Forhallen var middelalder: murværk, arkadebuer, søjler, bemalede loftsbjælker. Nordfløjen var en paradesuite: elegante kabinetter, spisesal, riddersal, balsal – det ene rum smukkere end det andet, med imiteret gyldenlæder på væggene, damaskvævede tekstiler, indlagte parketgulve, fløjdøre med messinggreb, træskærerarbejder, rige loftstukkaturer. En stribe gæsteværelser med himmelsenge og antikke møbler stod klar til lensgrevens prominente gæster, med kongehuset i spidsen.

Og under arbejdet fandt murerne noget. Under kalken i den østre sal i nordfløjen: Frederik den Andens navn. Dronning Sophies. Rigsrådernes. Og nederst, med narrehue og kande,

Christoffer Koryot.

Hofnarren havde ventet i tre hundrede år, og nu var der endelig en fest igen.

Eftertidens antikvarer rystede på hovedet. Meget var revet ned, andet ombygget til ukendelighed, og borgens ægte middelalderpræg var svækket gevaldigt. Men datidens gæster gispede. Holm havde skabt en pompøs helhed af næsten fyrstelig pragt, og bortset fra Frijsenborg kunne ingen dansk herregård måle sig med Aalholm. Datiden kendte ikke til bygningsfredning. Det gjaldt om at omskabe. Og det lykkedes.

42. 1890 – Parforcejagten der aldrig fandt sted

Midt i Roden Skov ligger et sted, der på et kort ser for geometrisk ud til at høre hjemme i naturen. Fra en rund plads, Rotunden, skyder otte snorlige veje ud gennem skoven som egerne i et hjul.

Det er den klassiske form fra parforcejagtens landskab. Systemet gjorde det muligt for ryttere at bevæge sig hurtigt gennem store skove og bevare overblikket; fra stjernepladserne kunne man se ned gennem lange sigtelinjer og følge hunde og vildt. Sådan blev Europas berømte kongelige jagtskove anlagt i 1600- og 1700-tallet, og de nordsjællandske parforceskove står i dag på UNESCOs verdensarvsliste for netop denne geometri.

Og sådan ser Roden også ud. Det naturlige spørgsmål har derfor altid været: Blev der drevet parforcejagt på Aalholm?

Formentlig ikke.

Jagthistorikeren Jesper Laursen er usædvanligt klar: Da Roden omkring 1890 blev indrettet som dyrehave, blev stjernen anlagt – men den synes ikke at have haft nogen praktisk funktion. Den havde symbolværdi. Roden er ikke et levn fra kongernes jagter i 1600-tallet; anlægget er to hundrede år yngre. Da vejene blev skåret, var parforcejagten afskaffet på kronens skove for over hundrede år siden. Alligevel valgte man på Aalholm at skabe et landskab, der lignede den.

Hvorfor?

Manden på Aalholm i de år var Frederik Raben-Levetzau, den senere udenrigsminister, hjemkommet fra diplomatårene i 1881. Og året efter hjemkomsten deltog han i en begivenhed, der blev berømt i dansk jagthistorie: den store parforcejagt på Frijsenborg i 1882, hvor grev Mogens Frijs havde genoplivet den engelskinspirerede jagt i spektakulær stil, med importerede hunde, en engelsk træner og store adelige selskaber til hest. Otto Bache forevigelede det i sit myldrende maleri *Slutningen af Parforcejagten paa Frijsenborg 1882*. Personerne er identificeret – og blandt dem står en mand i grønlig frakke, brun hat og hvide benklæder: greve Frederik Raben-Levetzau fra Aalholm.

Han havde selv redet med. Otte år senere fik Roden sit stjernenet.

Der findes intet dokument, hvor greven skriver, at han vil have sin egen parforcestjerne. Så langt kan det ikke dokumenteres. Men kronologien er svær at overse, og hvis forbindelsen er rigtig, er Roden noget raffineret: Greven ønskede ikke nødvendigvis

jagten. Han ønskede jagtlandskabet. I de år, hvor Holm var ved at forvandle slottet til et middelalderteater, var en parforcestjerne i egen skov en erklæring – dette var et stort gods.

Der er en detalje, som holder fortolkningen ærlig. Stjernen blev anlagt samtidig med en modernisering af skoven: skovfogedboliger, rationel drift, og lange lige veje, der kunne bruges til transport, skovarbejde og brandlinjer. Det praktiske og det symbolske udelukker ikke hinanden.

Og midt i det står skovrider Carl E. Kann, ansat fra 1875 til 1918, med ansvar for skovene under hele omlægningen. Der blev rejst en mindesten for ham efter hans tid. Hvor? På Rotunden. Midt i stjernen. Det er fristende at se ham som manden bag vejnettet. Men vi ved kun, at han var skovrider, og at stjernen kom i hans tid.

Hvis Roden havde været centrum for store parforcejagter, burde de have efterladt spor: hundeflokke, ryttere, gæster, beretninger, malerier. På Frijsenborg blev de malet. På Aalholm har ingen fundet noget. Ingen berømt jagt. Ingen hundeflok. Selve stjernen står tilbage. Jagten mangler.

Otte veje løber stadig ud fra Rotunden. Alt er anlagt, som om rytterne hvert øjeblik kunne komme galoperende. Men de kom tilsyneladende aldrig. Aalholm fik sin parforcestjerne – bare ikke sin parforcejagt. ## 43. 1891–1908 – Gæstelisten

De kom.

I 1891 boede prinsen af Siam på Aalholm. Man kan forestille sig det: en ung asiatisk prins, sendt til Europa for at

lære, indkvarteret på et lollandsk slot med himmelsenge og orgel i forhallen, gående i Frederik Christians park mellem nordamerikanske ege og udstoppede bjørne, mens gartnerne satte femten tusinde udplantninger på Anlægget.

I 1902 kom prinseparret – den kommende Christian den Tiende og prinsesse Alexandrine – i fire dage i november. Der var jagt. Der var middage. Der var balsal og orgel og gyldenlæder.

I 1906 kom kongen selv, Frederik den Ottende.

Og i 1908 kom de to mænd, hvis rivalisering seks år senere skulle sætte verden i brand: kejser Wilhelm den Anden af Tyskland og kong Edward den Syvende af England. På samme slot. I samme park. Man kan se dem for sig: kejseren med sin opstrittede moustache og sin visne arm, som han altid skjulte, og den korpulente engelske konge med cigaren, gående mellem Gregers' latinske mindestøtter og talende om noget, ingen af dem mente. Hans J. Holms trappehus tog imod dem med orgeltoner. Koryot så til fra væggen.

Lensgreven var vært for det hele. Det var, hvad Aalholm var bygget til.

Men Aalholm var ikke det eneste, han havde. Folketællingen den 1. februar 1906 fortæller, at slottet den dag var beboet af nøjagtigt én person: husjomfruen. Lensgreven var med sin søn i København, i Amaliegade 17 – så tæt på Amalienborg, at han praktisk talt stod i kongens tagdryp – med fire tjenere, tre stuepiger, en køkkenpige, kokken, kokkens hustru og en

kokkeelev, i alt tolv tjenestefolk. Lensgrevinden var “i udlandet” med sine to døtre og kammerjomfruen, velsagtens i villaen Beaulieu i Cannes.

På avlsgården halvanden kilometer nordpå boede der den samme dag fireogfyrre mennesker: forpagteren med familie, forvalter, mejeripiger, kusk, ladefoged, karle, røgttere, en arbejdsmand med kone og børn. Hundredetyve køer, femogfyrre ungkvæg, seks tyre, syvogtyve heste. Om sommeren ti polske piger i roerne.

Det var Aalholm ved århundredskiftet: et slot med én husjomfru og en avlsgård med fireogfyrre. Et herskab i Cannes og Amaliegade. Og på øen i Rørsøen femten tusinde blomster, som ingen så.

44. 1901 – Byen begynder sin dagbog

Ved indgangen til det 20. århundrede satte en mand i Nysted sig for noget usædvanligt: at beskrive hele sin by, som den stod – gader, huse, virksomheder, mennesker – og derefter føre bog over alt, hvad der siden skete.

Han hed C.A. Hansen, og han var byens læge. Hans første bind var ikke en historiebog, men noget på sin vis mere værdifuldt: en tilstandsrapport. *Status 1901* – et øjebliksbillede af købstaden ved noret, netop som den gamle verden stod for at møde den nye. Byen havde endnu hverken jernbane eller vandtårn, men den havde sin havn, sine købmandsgårde, sit gamle rådhus og

godt fem hundrede års historie i ryggen. At gøre status, før man begynder at skrive dagbog, var en genistreg: Alt, hvad de følgende kronikører noterede af forandringer, kunne måles mod 1901-billedet. Det er byhistoriens svar på arkæologernes nulpunktsmåling, før spaden sættes i jorden.

Så begyndte dagbogen. Hansen førte den selv fra 1902; i 1927 overtog Johs. Grønbech Jørgensen pennen, og sådan gik Nysted-kroniken videre fra hånd til hånd gennem hele århundredet, indtil den sidste kronikør, John Voigt, lagde den fra sig i 2006. To verdenskrige, jernbanens komme og forsvinden, havnens skiftende tider, forretninger, familier, fester og ulykker – nedfældet løbende af folk, der selv stod midt i det. En krønike, der føres samtidig med begivenhederne, ved ikke, hvordan historien ender, og netop derfor husker den de detaljer, eftertiden glemmer.

For Aalholm er den en skattekasse af den særlige slags: slottet set fra byen. Borg og by har været vævet sammen siden 1200-tallet – byen, der voksede op i borgens læ, blev sat fri af den i 1409 og stormede den i 1534 – og i krønikens århundrede fortsatte sammenvævningen i nye former: slottet som arbejdsplads, herskab, nabo og seværdighed. Det var kroniken, der noterede, hvad Munchs Villa Marina kostede. Det er den slags tal, priser, navne og datoer, hus for hus og år for år, ingen anden kilde gemmer.

Originalen ligger hos Nysted lokalhistoriske Arkiv, som har digitaliseret hele værket. Én mands idé i 1901, båret videre

af frivillige i fem generationer. Og måske ligger der en stille opfordring i, at dagbogen stoppede i 2006. Nysteds krønike venter på sin næste kronikør. ## 45. 1905 – Udenrigsministeren

I 1905 blev lensgreven udenrigsminister.

Det var ikke en selvfølge. J.C. Christensens regering var en Venstre-regering, bøndernes regering, og Raben-Levetzau var Højremand af hjertet, godsejer, kammerherre, medlem af Landmandsbankens bankråd. Men Danmark havde brug for en udenrigsminister med internationalt udsyn og sprog i munden, og der var ikke mange af den slags i Venstre. Lensgreven havde været i Wien og Paris. Han havde været generalkommissær for Danmarks bidrag til verdensudstillingen i Paris i 1900. Han var vicepræsident i Geografisk Selskab, ordenskatmester, og i mere end ti år formand for byggeudvalget for det nye Christiansborg – han byggede altså slotte i København, mens Holm byggede på Lolland.

Så han blev minister.

I tre år sad han med Danmarks forhold til verden i hænderne, i en tid, hvor Tyskland voksede, og Sønderjylland stadig var tysk, og hver eneste diplomatisk sætning skulle vejes. Og så kom Alberti-skandalen i 1908: justitsminister Alberti, der havde svindlet for millioner, meldte sig selv, og regeringen vaklede. Raben-Levetzau trak sig. Regeringen faldt.

Han gik ikke tilbage til politik. Bortset fra posten som sognerådsformand i Nysted – for man skulle jo have styr på sin egen by – holdt han sig til slottet, haverne, gæsterne og de

mange hverv.

Blandt hvervene, opregnet i herregårdsbogen fra 1938 mellem Geografisk Selskab og ordenskapitlet, står en linje, man let overser: *Formand for Dansk Automobilklub.*

Læg mærke til det. Det får betydning.

46. 1905 – Norge får sin konge

Den 7. juni 1905 erklærede Stortinget unionen mellem Norge og Sverige for opløst. Sverige anså det for et brud på unionsakten. Hen over sommeren blev den svenske marine sendt til Strömstad, Norge mobiliserede delvist, og forhandlingerne i Karlstad var ved at bryde sammen.

Samtidig skulle Norge afgøre, hvad landet skulle være: republik eller monarki. Og hvis monarki – med hvem?

Stortinget tilbød først tronen til en prins af det svenske kongehus, som en forsoningsgestus. Men kong Oscar var ikke indstillet på at tage imod, og den norske regering ledte fra begyndelsen efter en reserve. Reserven hed prins Carl af Danmark, søofficer, næstældste søn af kronprins Frederik – og gift med Maud, datter af Englands kong Edward den Syvende. En norsk konge fra det danske hus ville have både skandinaviske rødder og direkte familiebånd til den stormagt, Norge helst ville stå nærmest.

Men en dansk prins kunne ikke hentes ud af København uden om den danske regering. Og udenrigsministeren i den regering

var lensgreven fra Lolland.

Manden bag kandidaturet på norsk side var diplomaten Fritz Wedel Jarlsberg, sommeren og efteråret 1905 den norske regerings udsending i København. Dansk Biografisk Leksikon skriver det nøgternt: Raben-Levetzau formidlede som udenrigsminister Wedel Jarlsbergs henvendelse til prins Carl om at overtage den norske trone. Aalholms greve stod direkte mellem den norske udsending og den kommende norske konge.

Den 29. juni gav prinsen sit betingede svar: Han var villig – men kun hvis kong Oscar definitivt havde afslået på sit hus' vegne, hvis både hans farfar Christian den Niende og hans svigerfar Edward den Syvende gav deres samtykke, og først når Norge og Sverige havde løst selve unionsopløsningen.

Raben-Levetzau havde samtidig et andet hensyn: Sverige. Hvis Danmark for ivrigt hjalp Norge til en dansk konge, risikerede man at forgifte forholdet til Stockholm i en generation, og en småstat med Tyskland i ryggen havde ikke råd til fjender mod nord. Så greven søgte samtidig at virke modererende på de svenske krav under krisen – ikke mindst kravet om nedlæggelse af de norske grænsefæstninger, det mest betændte punkt i Karlstad. Det var klassisk diplomati: Danmark ønskede en dansk prins på Norges trone, men kunne ikke tillade, at Sverige opfattede resultatet som en dansk sejr.

Den 26. oktober frasagde kong Oscar sig den norske krone. Nu var vejen fri – men prinsen ville ikke modtage en krone gennem diplomater alene. Der var republikanere i Norge, og

rygterne nåede København. Carl ville have nordmændenes ja. Statsminister Michelsen ville helst undgå en folkeafstemning; den danske udenrigsminister, det danske kongehus og ikke mindst prinsen selv ville have den. Michelsen måtte bøje sig.

Den 12. og 13. november 1905 stemte nordmændene. 259.563 sagde ja, 69.264 nej. Den 18. november valgte Stortinget enstemmigt prins Carl til Norges konge. Telegrammet blev afleveret i København samme aften, og prinsens svar kom tre timer senere: Han tog imod, antog navnet Haakon den Syvende og gav sin søn navnet Olav. Den 25. november blev det nye kongepar modtaget i snevejr og tåge ved Drøbak.

Haakon regerede i 52 år. Han stod fast mod tyskerne i 1940 og blev sit lands mest elskede konge. Det norske kongehus, der sidder på tronen i dag, begynder med ham. Og i den diplomatiske proces, der førte den danske prins fra København til Kristiania, finder man også navnet på manden fra Aalholm. ## 47. 1908 – Greven går til kongen Tirsdag den 8. september 1908 stod regeringen på Toldboden i København for at tage imod enkekejserinde Dagmar og dronning Alexandra af England. Mens ministrene ventede på de kongelige gæster, fortalte indenrigsministeren regeringschefen, at justitsminister Alberti havde meldt sig selv til politiet for bedrageri og dokumentfalsk. J.C. Christensen kaldte det i sin dagbog et tordenslag. Han turde ikke sige det til Frederik den Ottende midt i modtagelsen og bad i stedet den græske kong Georg, kongens bror, om at overbringe nyheden på hjemvejen.

Alberti havde svindlet for femten millioner kroner – en sum, der kunne have købt hele Lolland. Og skandalen ramte Christensen dobbelt, for han havde samme år ladet statskassen låne halvanden million til den sparekasse, Alberti stod i spidsen for.

Direkte fra Toldboden kørte ministrene til ministermøde. Christensen rejste selv spørgsmålet om at gå. To støttede tanken, og den ene var udenrigsminister grev Raben. De øvrige var imod: En afgang kunne opfattes som indrømmelse af medskyld og skade Danmarks omdømme. Regeringen besluttede at blive siddende, til Rigsdagen trådte sammen.

Raben var ikke tilfreds. Fredag den 11. september noterede Christensen, at greven havde betænkeligheder både ved de kommende forsvarslove og ved den politiske stilling, og at han havde talt om at gå. Samme aften kom et brev: Han ønskede fortsat at træde tilbage.

Lørdag den 12. september, klokken halv ti, sad de to over for hinanden i ministeriet. Raben fastholdt sit ønske, men ville først tale med kongen om, hvorvidt han burde gå. Christensen forstod aftalen sådan, at de to under alle omstændigheder skulle tale sammen igen, før greven besluttede sig. Så deltog Raben i ministermødet klokken ti og i audiensen hos kong Georg klokken halv tolv, hvor den græske konge erklærede sig enig i, at regeringen burde blive.

Ved ettiden kom kabinetssekretæren ind til Christensen. Kongen ville tale med ham mellem to og tre. Grev Raben havde

bedt om sin afsked og fået den. Mens de talte, kom et bud med grevens skriftlige ansøgning.

Christensen var oprørt. På vej til kongen mødte han tilfældigvis Raben på gaden. De talte lidt frem og tilbage og skiltes, med dagbogens ord, temmelig brat.

Frederik den Ottende var i, hvad Christensen kaldte en nervøs tilstand. Kongen meddelte Rabens afsked – og bad nu om hele ministeriets. Så fulgte en lang tale om Alberti, om lånet, om forsvarssagen. Og her dukkede en anden konflikt op: Raben og Christensen var uenige om Københavns befæstning. Kongen fortalte, at greven kunne blive i regeringen, hvis Christensen ville foreslå nogle forter i en sydlig linje fra Køge Bugt til Roskilde.

Christensen sagde nej. Og så faldt den sætning, der siden er blevet citeret: Han kunne jo slet ikke købe grev Raben for nogle forter.

Regeringen fungerede formelt videre nogle uger; den 12. oktober gik den af, og Neergaard dannede en ny. Raben blev ikke udenrigsminister igen. Christensen sagde i partiet, at greven havde handlet på en misforståelse, men i god tro – og tilføjede, at det var så meget desto mærkeligere, at Raben selv gik rundt i den tro, at han skulle med i det næste ministerium.

Hvorfor var han overhovedet blevet minister? Han var i 1905 et overraskende valg – højremand, uden politisk base, med en diplomatkarriere tyve år tilbage. Christensens motiv er ukendt. Set i det lys er 1908 historien om en godsejer, der trådte ind i

politik uden egentlig base, og som trådte ud igen på en måde, der fik større konsekvenser, end han selv synes at have forudset.

Alberti var årsagen. Christensens lån gjorde ham sårbar. Men det var Aalholms greve, der nægtede at fortsætte som hidtil. Han gik til kongen. Da han kom ud igen, begyndte regeringen at falde.

Han vendte tilbage til Aalholm og til livet som en af landets største godsejere. Senere sad han i Nysted Sogneråd. I rigspolitikken deltog han ikke igen. ## 48. 1909 – Lægen der skrev byens historie Da Nysted i december 1909 fyldte fem hundrede år som købstad, besluttede byrådet, at fødselsdagen skulle fejres med en bog. Den, der skrev den, var byens læge.

Carl Adam Hansen, dr.med. og stiftsfysikus, Nysteds læge gennem en menneskealder og byrådsmedlem i atten år – og samme C.A. Hansen, der otte år før havde grundlagt Nysted-kroniken. Han påtog sig hvervet med lollandsk beskedenhed. Forordet undskylder, at skriftet burde have været skrevet “af en historiker af faget”, og at Nysted “alle dage har været en beskeden lille by”. Man kan roligt sige, at han tog fejl af sin egen bogs værdi.

To steder redder han kilder, der ellers var gået tabt. Kordegn Wejers håndskrift fra 1761 om kirkens gravskrifter var udlånt fra præstearkivet og aldrig kommet tilbage – “heldigvis havde jeg taget et udførligt uddrag”, skriver lægen tørt. Og byens fødselsattest, Erik af Pommerns brev af 7. december 1409, var forsvundet ved rådhusbranden i 1654; Hansen opsøgte Det Kongelige Bibliotek, afskrev brevet efter Resens kopi og trykte

hele teksten: friheden for “alle bånd, arbejde og skat ... til vort slot Aaleholm”.

For slottet er bogen en skattekasse, og tre fund rager op.

Det første er en heltinde. Bogen fortæller 1658 i fuld længde: Da et svensk strejfkorps trængte ind på Aalholm for at tvinge slotsskriveren Iver Nielsen, “der ansås for at være en rig mand”, til at udlevere sine penge, kom hans hustru Johanne Lerche, præstedatter fra Nysted, til med en gloende ildrager – og værgede sin mand så drabeligt, at fjenden måtte gribe flugten. Imens var der gået bud til byen, og i porten mødte svenskerne en flok bevæbnede borgere. Slotsskriverens kone, der jog Karl Gustavs soldater på flugt med et gloende stykke køkkengrej. Parret kan stadig ses: Deres portræt med de otte børn hænger i Nysted Kirke.

Det andet er et tomt slot. Om 1700-tallet oplyser bogen, at den unge grev Christian “boede på Aalholm Ladegård, da slottet på grund af brøstfældighed var ubeboeligt”. Middelalderborgen stod forfalden og tom ved 1700-tallets midte – den direkte baggrund for Otto Ludvigs ombygning. Og kredsløbet mellem borg og by får endnu en tråd: Allerede i 1551 var munkestenene fra det nedbrudte gråbrødre kloster genbrugt til Aalholm. Klosteret, borgen havde værnet i 250 år, endte bogstaveligt talt i dens mure.

Det tredje er 1864 og halmen på vejen.

Bogen gemmer også den herlige episode fra 1848, hvor grev Raben tilbød byen syv-ni små kanoner til skansen –

“kattehovederne”, der endnu i 1909 salutede på kongens fødselsdag – mens borgerrepræsentationens formand fandt grevens ledsagebrev “holdt i en spydig og krænkende tone”. Gregers var Gregers, også over for byrådet.

Bogen slutter, hvor fremtiden begynder: “Jernbanelinien til Nykøbing er afstukken, og om et årstid eller to have vi jernbanen.” Nysted anno 1909: 1.457 indbyggere, rigets nummer 70 af 76 købstæder, men med fem hundrede års historie, en digterisk hovedgade og landets måske smukkeste naboskab. Hansens sidste linje er byens egen skål: “Gid Nysted må gå en lys og lykkelig fremtid i møde!”

Aarestrup havde været læge i Nysted og skrevet digte. Hansen var læge og skrev historie. Der er en linje i byen af læger, der ikke kunne nøjes med at kurere. ## 49. 1913 – Kongen kommer

I oktober 1913 kom Christian den Tiende til Aalholm, og huslæreren så det fra sit vindue.

Det er en af de fineste beretninger, slottet ejer: ikke fra lensgreven, ikke fra kongen, men fra en ung mand ansat til at undervise børnene, som stod ved sit vindue og skrev ned, hvad han så. Kongens bil på dæmningen. Tjenerne i række. Lensgreven i uniform med ordenerne. Kongen, høj og stiv som en pæl, der steg ud og hilste. Musikken. Flagene. Byens folk, der stod langs vejen og vinkede til en konge, der var kommet for at jage.

Personalet på slottet det år er fotograferet: rækker af tjenere, stuepiger, kokke, gartnere, kuske, opstillet foran Holms

sydfacade i deres bedste tøj, med et ansigt, der siger, at de vidste, hvad de var en del af.

Det var toppen. Aalholm i 1913 var alt, hvad Frederik Raben-Levetzau havde villet, at det skulle være: et herresæde af internationalt format, med kongen som gæst, med parken i sin fulde pragt, med personale nok til at holde det hele i luften.

Og året efter begyndte krigen.

50. 1915–1921 – Regningen, anden gang

Det første, Første Verdenskrig tog fra Aalholm, var gartnerne.

Danmark var neutralt, men verden var ikke, og prisen på alt steg, og mændene forsvandt til andet arbejde, og det store folkehold, som haverne, bygningerne og selskabeligheden krævede, lod sig ikke længere opretholde. Som på alle andre herresæder måtte de plejkrævende haver holde for først. Nogleordet var forenkling. Anlæggets femten tusinde blomster blev til færre. Systemet groede til. Den store køkkenhave blev til et handelsgartneri, der skulle tjene penge i stedet for at koste dem.

I 1915 ringede telefonen på Aalholm. I den anden ende: begyndelsen på salget af Dansk Vestindien til USA. Den tidligere udenrigsminister blev spurgt til råds, og Danmark solgte sine tropeøer for femogtyve millioner dollars. Det var den slags opkald, Aalholm fik i de år.

I 1918 blev Bjørnehuset bygget – et hus i parken, opkaldt efter

den gale greves bjørne, som stadig stod der. I 1919 giftede en datter sig, og der var bryllup på slottet, det sidste af de store. Grevinden var engelsk af sind og skabte, i det lille område ved Nysted, sit eget stykke England – Den Engelske Skole, kalder kilderne det.

Og så kom lensafløsningen.

Rigsdagen vedtog loven i 1919. Grevskaberne – Emerentias grevskab, alle de andre, hele det system af bundet jord, der havde holdt adelen oppe i to hundrede år – skulle afløses. Jorden skulle blive fri ejendom mod en afgift til staten og afgivelse af jord til nye husmandsbrug.

For Aalholm lød regningen i 1921 på 1.767.000 kroner til staten, 2.115.600 kroner hensat i successorfonden, og 269 hektar jord afgivet til femogtredive statshusmandsbrug og fem tillægsparceller. Lensgreven kæmpede for at skåne selve Aalholm og fik afgivelsen herfra ned på 68 hektar; Bramsløkke afgav 131, Egholm 41, og resten tog man fra hans gods Beldringe på Sjælland.

Grevskabet Aalholm ophørte med at eksistere. Slottet var bare et slot. Jorden var bare jord.

Lensgreven var da toogtres år og havde siddet på Aalholm i fyrre. Han sad tolv år til.

51. 1920 – Herregårdenes skæbnetime

I begyndelsen af 1920'erne udkom et af de mest ambitiøse værker, der nogensinde er skrevet om danske herregårde: *Danske Herregaarde ved 1920* – tre svære bind, næsten to tusinde sider, landets godser beskrevet gård for gård. Aalholm fik sit kapitel i bind to.

Værkets egentlige historie ligger i titlens tre små ord: *ved 1920*. Årstallet var ikke tilfældigt. Med grundloven af 1915 og lensafsløsningsloven af 1919 havde Danmark besluttet at afvikle den sidste rest af det gamle privilegiesamfund – grevskaberne, baronierne og stamhusene, de båndlagte len, der siden enevældens dage var gået udelt i arv. Nu skulle de overgå til fri ejendom mod en klækkelig afgift til staten og afståelse af jord til husmandsbrug. For slægter som Raben'erne var det en epokes afslutning.

Det var i det lys, værket blev til. Fire mænd satte sig for at dokumentere herregårdenes Danmark, præcis som det stod i overgangsjeblikket. Redaktionen var et tidsbillede i sig selv: Louis Bobé, tidens førende personalhistoriker; Vilhelm Lorenzen, arkitekturhistorikeren; lensbaron Berner-Schilden-Holsten, godsejer med historikerhjerter; og baron Palle Rosenkrantz, jurist, godshistoriker – og i øvrigt Danmarks første kriminalromanforfatter. To lærde og to adelsmænd, der i fællesskab rejste et monument over den verden, loven var ved at afvikle. *Ved 1920* betyder: inden jordaftigelserne,

inden udstykningerne, inden den gamle verden gled bort. En nulpunktsmåling i historiens vendepunkt – for herregårdene, hvad Hansens *Status 1901* var for Nysted.

Og hvordan stod Aalholm, da fotografiet blev taget? Som et slot på toppen af sin anden storhedstid. Holms ombygning havde givet middelalderborgen sin historicistiske pragt. Kongebesøget i 1913 – med tronstole, tusind lamper og fyrværkeri – havde vist den gamle verden i fuldt flor. Besidderen, forhenværende udenrigsminister, hørte til rigets fornemste mænd.

Men på slottet vidste man udmærket, hvad 1920 betød – på mere end én måde. Netop i de år fik riddersalens våbenfrise sin bevægende tilføjelse ved Slesvigs våben: *til 1864, igen 1920*. Genforeningens glæde og lensafløsningens alvor, malet og gennemlevet på samme vægge i de samme år. Tydeligere kan et vendepunkt ikke aftegnes.

Slægten blev på Aalholm i endnu tre generationer, frem til 1995 – men fra 1920'erne som ejere i moderne forstand, ikke som lensbesiddere. Epoken "grevernes Aalholm" fik her sit formelle knæk, selv om dens hjerte blev ved at slå i endnu halvfjerds år.

Netop fordi værket er et øjebliksbillede, ældes det ikke. Det er sit øjeblik. Burman Becker 1830, folkebogen 1869, jubilæumsbogen 1909, herregårdsværket 1920: Hvert halve århundrede har set Aalholm med nye øjne og skrevet det ned. Dette var 1920'ernes blik – det sidste, der så lensgrevernes Danmark i live. ## 52. 1931 – Haven får sin historiker Johannes Tholle var en af de mærkeligste og flittigste skikkelser i dansk

havehistorie: uddannet gartner og havearkitekt, men frem for alt en utrættelig skribent, der gennem et halvt århundrede kortlagde danske haver, parker og kirkegårde i hundredvis af artikler – ofte i de lokalhistoriske årbøger, hvor han sogn for sogn og gods for gods reddede havehistorien, før den groede til.

I 1931 vendte han blikket mod Aalholm. I Lolland-Falsters historiske Samfunds årbog udkom “Aalholm Slotshave” – tolv sider, den første egentlige historiske fremstilling af slottets park, fra 1796 til 1920.

Tolv sider lyder ikke af meget. Men da videnskabshistorikeren Gerd Malling i 2002 gjorde status over grevernes samlervirke, konstaterede hun, at Frederik Christians arboret og have var “den eneste del af hans indsats, der er blevet husket frem til i dag” – og at den var husket, skyldtes i alt væsentligt Tholles lille afhandling. Uden den var også haven gledet ud af hukommelsen.

Han kom i rette tid. Kun godt et årti efter lensafløsningen, mens folk, der havde kendt anlægget i dets sene pragt, stadig kunne spørges. Han samlede trådene: grevens egne ord om “min engelske have ved Christiansholm”, anlagt i efteråret 1796; det botaniske kvarter, der i 1833 rummede 1.500 arter, uden mage i Danmark, hvor mange træer og buske voksede for første gang på dansk jord; havetidsskriftets begejstrede beskrivelse fra 1849; folkebogens omtale fra 1869; Munchs versificerede planteliste fra 1874; slotsgartner Larsens beretning fra 1897. Han førte det frem til lensafløsningens tærskel, hvor gartnerne forsvandt og Anlæggets blomster blev færre.

Det var i grunden en nekrolog. Men også en arv. Grevernes herbarier blev solgt, fuglene spredt, noderne glemt i et tårnkammer, indboet auktioneret bort – men haven kunne ikke pakkes i kasser, og dens historie overlevede, fordi én mand i 1931 satte sig ned og skrev den. Formidling er bevaring. Det nedskrevne består, når genstandene forsvinder.

Og noget af det gamle anlæg lever endnu. Parken rummer stadig botaniske seværdigheder fra grevens tid – nulevende, grønne kilder, ældre end det meste af, hvad arkiverne gemmer. For enhver, der i dag vil genoprette haven, er Tholles tolv sider, Munchs digt og gartner Larsens beretning arbejdsgrundlaget. ##
53. 1933 – Farvel

Excellencen døde i 1933, efter mere end halvtreds år som Aalholms herre.

Den 5. juni 1933 kom Christian den Tiende til Aalholm for at sige farvel. Det var tyve år efter, at huslæreren havde set ham stige ud af bilen på dæmningen. Kongen var ældre nu, stivere, og Danmark var et andet land – med krise, med arbejdsløshed, med grevskaber, der ikke længere fandtes. Men han kom. Man kan se ham på fotografiet: den høje konge i uniform, på vej ind i Holms trappehus, hvor orglet for en gangs skyld tav.

Lensgreven blev lagt i kapellet ved Nysted Kirke, hos Emerentia og Otto Ludvig og de andre. Ni generationer, snart.

Sønnen fik ikke grevetitlen. Med lensaflysningen var de nye grever afskaffet; han måtte nøjes med at være baron. Johan Otto Raben-Levetzau, født 1904, niogetyve år gammel, arving til et slot

af internationalt format, en park på 170 hektar, et handelsgartneri, en avlsgård, en villa i Cannes, en lejlighed i Amaliegade – og til en tid, der ikke længere havde plads til nogen af delene.

Det viste sig, at baron var rigeligt.

FEMTE DEL:

BILBARONEN

54. 1940–1955 – Restaureringen der ikke blev til noget

Johan Otto Raben-Levetzau havde en plan.

Han havde vokset op i sin fars Aalholm – i Holms teater af spidsbuer og gyldenlæder – og han vidste, som alle med øjne i hovedet vidste, at det ikke var en middelalderborg længere. Det var et 1889-slot forklædt som en. Og baronen ville have den rigtige tilbage.

I 1943 og 1944, midt under besættelsen, planlagde han en større restaurering, der skulle “kamouflere faderens voldsomme indgreb”. Tagkvistene skulle af. Den ukorrekte skalmuring skulle fjernes. Margretefløjen skulle føres tilbage til dronningens tid. Han fik gjort noget af det – Margretefløjen blev restaureret, nogle kviste forsvandt, en del af den falske mur kom ned. Men tiderne var ikke til det. Der var krig, og der var ikke penge, og bagefter blev det ikke bedre.

I 1945 kom flygtningene. Tyske civile, kvinder og børn og gamle, drevet foran den russiske hær, landsat på Lolland i tusindvis. På Stubberupgaard, en af godsets gårde, blev der sat pigtråd op, og bag pigtråden boede de i årevis, mens Danmark diskuterede, hvad man skulle stille op med dem. Ti år senere, i 1955, kom krigens børn til Skansevej 34 – en anden slags flygtninge, en anden slags omsorg.

Aalholm gik gennem krigen, som det var gået gennem alle de andre: ved at være der, ved at rumme, ved at vente.

Men baronen ventede ikke godt. Han var ikke sin far, den tålmodige greve med de mange hverv. Og han var ikke sin oldefar, den rejsende naturforsker. Han var noget andet. Han var, som kilderne siger med et sjældent smil, *leget glad*.

Og han elskede biler.

55. 1944 – Filmen

Den 31. marts 1944 havde en tolv minutter lang dokumentarfilm premiere i Palads i København, som forfilm til krimien *Mordets Melodi*. Den hed *De danske Sydhavsøer*.

Det var besættelsens fjerde år, og filmen var af den slags, Dansk Kulturfilm lavede for at minde danskerne om, hvad der var dansk: Storstrømsbroen, der havde gjort Lolland og Falster landfast med Sjælland; kirker, herregårde, sukkerroer og sukkerfabrikker; strandliv ved Marielyst; færgefart og togtrafik; Maribo, Nakskov, Sakskøbing – og Aalholm og

Nysted. Instruktøren var Bjarne Henning-Jensen, med hustruen Astrid som assistent, fotografen Poul Gram, og musik af Børge Roger Henriksen. Sort-hvid, seksten millimeter, med speak.

Kameraet kørte over noret, langs dæmningen, ind mod Holms sydfacade med solen på de røde mure. Det er de ældste levende billeder af slottet. Baronen var fyrre år og var netop begyndt på sin restaurering af Margretefløjen. Bilerne stod endnu ikke bag korntørreriet. Parken var stadig Milners. Man kan se filmen i dag, på Danmark på Film, og se Aalholm, som det var, lige før alt det næste begyndte. ## 56. 1964–1972 – Benzinen i blodet

Det var ikke en hobby. Det var et liv.

Faderen havde været formand for Dansk Automobilklub, dengang biler var noget, adelen kørte i, og bønderne stod og gloede på. Sønnen tog det videre. Gamle biler. Sjældne biler. Umulige biler. Han købte dem på rejser over hele verden – i England, i Frankrig, i Amerika – og han sendte dem hjem til Lolland, hvor de blev stillet bag korntørreriet, i laderne, i vognremisen, hvor lensgrevens elegante karether engang havde stået.

Man kan forestille sig forvalteren i 1950'erne: en nøgtern mand, der har ansvar for et gods, hvor jorden er halveret og skovene solgt af, og som en dag får besked om, at der er kommet endnu en bil fra Amerika, og hvor skal den stå? Bag korntørreriet, siger baronen. Der står allerede fjorten, siger forvalteren. Så bag de fjorten, siger baronen.

I 1964 var samlingen så stor, at den ikke længere var en

samling. Den var et museum. Og baronen gjorde det til en strategi: Aalholm skulle ikke længere leve af jord. Det skulle leve af gæster.

I 1972 åbnede slottet og parken for publikum. Tre hundrede udstillede køretøjer. Et af Nordeuropas fineste bilmuseer, på en flad ø i Nysted Nor, hvor der seks hundrede år tidligere havde siddet en konge i lænker. Folk kom i tusindvis. De kørte fra hele Skandinavien og Tyskland for at se baronens biler, og de gik bagefter gennem Holms trappehus og Frederik Christians park og Gregers' Bjørnehus og forstod ikke helt, hvad det var, de havde set – men de kom igen.

Bilbaronen, kaldte man ham. Han tog det som en kompliment.

57. 1965 – Manden der læste murene

Hvis tidslinjens kilder skulle kåre deres konge, ville valget være let. Chr. Axel Jensen var Nationalmuseets store middelalderarkæolog, og hans kapitel om Aalholm i *Danske Slotte og Herregårde* – oprindeligt skrevet i 1940'erne, ajourført til andenudgaven i 1965, så sent, at selv det nyåbnede bilmuseum nåede med – er den tekst, al senere forskning står på og citerer.

Han gjorde noget, ingen havde gjort systematisk før. Han læste selve murene som kilde, sten for sten, skiftegang for skiftegang, og krydsede dem med lensregnskabernes tørre tal.

Anlægget, en rektangel på fireoghalvfjerds gange femogtredivemeter med hjørnetårnene i murflugt, var "blevet til stykke for

stykke, øget og ændret i løbet af et par århundreder – og næppe er borgen alligevel nogensinde bleven færdig”. Ældst er nordvesttårnet med de tre meter tykke mure om det tøndehvælvede kælderrum, hvor kongen sad: 1300-tallet. Yngre er nordmuren og nordøsttårnet, hvis flammede sten minder om Vordingborg og måske er Valdemar Atterdags. Kældrene under østfløjens sydøsthjørne, med resten af en vindeltrappe magen til Nysted kirkes, er fra begyndelsen af 1400-tallet – “med alt forbehold kunne man her tænke sig Erik af Pommern som bygherre”. Og sydfløjens vestparti, hvor en sal havde gotiske kalkmalede bladranker fra omkring 1400, bar “næppe helt med urette” navnet Margretefløjen. Selv femtårnsgåden fra 1671 løste han: Det “sydvestre tårn” var ikke et tårn, men et sænket tagparti, der gav hjørnet et tårnagtigt tilsnit.

For 1300-tallet fandt han et dokument, tidslinjen måtte tage til sig: I 1336 gav Den kullede Greve afkald på sine krav til “dat hus to Alholme” – og det ser ud til, at grev Johan i de følgende år ikke blot grundlagde Ravnsborg, men også byggede på Aalholm.

Kapitlets pragtstykke er byggepladsen 1578–1588, rekonstrueret ud af lensregnskaberne. Man nedrev et stenhus i Nysteds kloster for materialernes skyld. Lensmand Hak Ulfstand blev i tre år fritaget for 500 daler af sin afgift mod selv at betale murmestre og tømmere, mens kongen leverede tømmer, jern og hundrede læster kalk. Kalken kom fra Mariager, fyrretømmeret fra Gulland. Og da kongeparret i 1585 tog det færdige arbejde i øjesyn – besøget, hofnarren forevige på væggen – blev

der, som Jensen tørt formulerer det, “måske som et resultat af samtalerne under drikkelaget sluttet en ny kontrakt”: Ulfstand skulle på egen bekostning mure de ufuldendte tårne 3,77 meter op over hustagene. Men Frederik den Anden døde i 1588, før arbejdet var færdigt – og derfor mangler vesttårnet den dag i dag sin øverste etage, mens østtårnet knejser højest. Slottets skæve tårnpar er et monument over en konges død midt i et byggeri.

Han turde også fælde dom. Holms ombygning fra 1889 beskrives loyalt i alle enkeltheder, men vurderingen er skarp: en luksuriøs herskabsbolig “passende for landets udenrigsminister og skabt til store fester – helt i international stil”, der “for den sags skyld kunne have ligget et hvilket som helst sted på det europæiske kontinent”. Af den nordiske kongeborg var kun lidt synligt. “Der skulle et generationsskifte til, før der kunne rådes bod herpå.” Og svaret kom: Baronen lod i 1944 Margretefløjen restaurere ved arkitekt Helge Holm, mens Nationalmuseet afdækkede porttårnets fundamenter.

Baronen viste ham rundt, formentlig, og talte om biler. Jensen så på stenene. De havde hver deres samling. Og kapitlet ender, hvor man elsker at stå: “Det nye Aalholm smiler muntert mellem de grønne træer ud mod den venlige fjord.” ## 58. 1968–1989 – Et damptog, en jetjager og en telefonkiosk

Han kunne ikke stoppe.

Gennem slotsparken – Milners park, Frederik Christians park – anlagde baronen en smalsporet veteranjernbane med rigtigt damplokomotiv. Stubberup Strand Bane, hed den, og den

kørte fra museet gennem parken ned til stranden, med røg fra skorstenen og fløjt ved overskæringerne og børn, der hang ud ad vinduerne mellem de eksotiske træer.

Han købte en udtjent jetjager af forsvaret og stillede den på legepladsen. Man kan forestille sig samtalen med Flyvevåbnet: Hvad skal De bruge den til, hr. baron? Børnene skal klatre på den. Javel.

Han købte en af Københavns gamle telefonkiosker – de små, runde, kobbertækte huse, hvor man i gamle dage kunne ringe for ti øre – og satte den i haven vest for slottet, hvor den stod som en høflig fremmed mellem rhododendron og latinske mindestøtter. Ingen ved helt hvorfor. Baronen syntes, den var sjov.

Der kom cafeteria. Der kom legeplads. Der kom, i 1989, en privat flyveplads, hvor man kunne købe en rundflyvning over slottet og se, hvad kongen havde set i 1256: den flade holm, vandet hele vejen rundt, vinklerne.

Og filmholdene kom.

I 1960'erne og 70'erne var Aalholm kulisse for en stribe danske komedier – *Halløj i Himmelsengen* og dens søskende, film med lettere påklædte damer og forviklinger på herregårde. Riddersalen, hvor Frederik den Andens hofnar havde signeret væggen, blev kulisse for sengekantsfilm. Kameraerne rullede gennem Holms paradesuite. Skuespillerinder løb i negligé gennem gyldenlæderets sale.

Koryot ville have forstået det. Han havde trods alt siddet nederst på væggen med en ølkande i tre hundrede år og ventet

på, at nogen igen skulle grine.

59. 1980 – Merete og John

I 1980 overtog den næste generation i praksis.

John Raben-Levetzau, baronens søn, og hans hustru Merete flyttede ind og begyndte at drive Aalholm som det, det var blevet: et museum med et slot i. Bilerne var attraktionen. Damptoget kørte. Parken var åben. Og i salene, hvor kejsere havde spist, boede der nu en familie med børn, der voksede op mellem Holms gyldenlæder og baronens telefonkiosk.

Samme år kom Nationalmuseet igen, denne gang ikke for at læse mure, men for at læse mennesker. “Herregårdsliv” hed undersøgelsen: hvordan man levede på et dansk herresæde i 1980, hvad der var tilbage af det gamle, hvad der var kommet til. Aalholm var et af eksemplerne. Forskerne gik rundt med notesblokke og spurgte, og familien svarede, og det blev til et kapitel om en slægt, der prøvede at få en middelalderborg til at give mening i en tid med tv og bilmuseer.

Det gik i tolv år til.

60. Rivieraen – Chaufføren kører i forvejen

Men baronen boede ikke kun på Aalholm. Det gjorde ingen af dem nogensinde.

Han havde et hus på Sankt Annæ Plads i København, i

kvarteret, hvor faderen havde haft Amaliegade. Han havde – og det er den detalje, der bedst fortæller, hvem han var – fyrrø hektar sand ved Ringkøbing Fjord, som han i 1930'erne havde tabt sit hjerte til, og hvor han byggede sin egen private ferieby: eksotiske huse, tennisbane, og en svømmepøl med havvand, hentet op fra fjorden gennem en slange. En privat ferieby. For sig selv og sine gæster. I Vestjylland.

Og han havde en bemanded motoryacht på Rivieraen.

Når baronen skulle til Cannes, fløj han. Det var moderne, og han var moderne. Men en baron kan ikke ankomme til havnen i en taxa. Så chaufføren blev sendt i forvejen – hele vejen fra Lolland, ned gennem Tyskland og Frankrig, dag efter dag – med Rolls-Roycen, så baronen kunne blive kørt standsmæssigt fra lufthavnen til havnen, hvor yachten lå og ventede.

Man kan forestille sig chaufføren. En lollandsk mand i uniform bag rattet i en Rolls-Royce på Route Nationale 7, forbi vinmarkerne og de franske landsbyer, med et kort på passagersædet og en baron, der skulle hentes om tre dage. Man kan forestille sig ham stå ved lufthavnen i Nice med kasketten i hånden, og baronen, der kommer ud i solen, og nikker, og sætter sig ind, og siger: "Havnen."

Det var ikke vanvid. Det var stil. Men det var stil, der kostede.

61. 1989 – Mørkt og tretten grader

For at betale solgte han af jorden.

Landbrugsjord først, så skov. Godsets basale ressourcer, det, der havde holdt Aalholm oppe i syv hundrede år, gik stykke for stykke, indtil begge dele var omtrent halveret. Bilerne kostede. Feriebyen kostede. Yachten kostede. Livet kostede, og baronen havde besluttet at leve det.

I 1989 kom vinkælderen til Christie's.

Aalholms vinkælder var berømt: mørk, tretten grader, en formue i gamle årgange, samlet gennem generationer af grever, der vidste, hvad de drak. Bordeaux fra de store år. Bourgogne, som ingen længere kunne skaffe. Kilderne kalder det *baronens million-vin*. Den forsvandt på to timer under hammeren i London – flaske for flaske, kasse for kasse, til samlere fra hele verden, der ikke anede, at de købte et stykke af Lolland.

Man kan forestille sig baronen den aften. Alene i det tomme kælderrum, med lygten i hånden, mellem tomme reoler, hvor der stadig sad støv i form af flasker. Han var femogfirs år. Han havde ikke fortrudt noget. Han fortrød stadig ikke noget.

62. 1990–1991 – Tunnelen og skatten

Der er en tunnel fra Aalholm.

Alle på egnen ved det. Den går under noret til byen, siger nogle. Til kirken, siger andre – til kapellet, hvor Emerentia ligger. Ud til Enkedronningens Ø. Til Bramsløkke. Den blev gravet i middelalderen, så kongen kunne flygte, eller i 1658, så lensmanden kunne undslippe svenskerne, eller af den gale greve,

bare fordi.

I 1990 blev der talt om den igen, som der bliver hvert tiende år. Ingen har fundet den. Alle er sikre på, den er der.

Men i 1991 fandt man noget rigtigt. I tårnet – i et rum, ingen havde brugt i årtier – lå en skat af noder. Otto Ludvigs musiksamling, den tålmodige greves partiturer fra 1700-tallet, kantater og sonater og danse, som havde været spillet i Aalholms sale, mens Emerentias barnebarn ventede på at få råd til en østfløj. To hundrede år i mørket, og så en dag lyset igen.

Tunnelen findes ikke. Noderne gør. Det er sådan, Aalholm er: det, man leder efter, er sjældent det, man finder.

63. 1992–1996 – Hammerslag over en epoke

Baronen døde i 1992. Han blev otteogfirs år gammel og havde siddet på Aalholm i niogtres.

Sønnen, John Raben-Levetzau, overtog. Og han overtog ikke kun et slot og et bilmuseum og en park. Han overtog en arveafgift så tårnhøj, at den ikke kunne betales, og lån med renter og afdrag, der som kilderne siger gik “op over skorstenene”. Baronen havde levet. Nu skulle sønnen betale.

Der var ingen måde at gøre det på. Jorden var halveret. Skoven var halveret. Vinen var solgt. Bilerne var alt, hvad der var tilbage af værdi, og de var ikke nok.

I 1995 tog banken godset. Det var dagen, hvor 270 års slægtsbesiddelse begyndte at slutte.

I 1996 kom Sotheby's. Indboet gik på auktion: himmelsengene, malerierne, gyldenlæderet, de antikke møbler, Holms hele iscenesættelse for kejsere og konger, sat på række i katalog med lot-numre og vurderinger. Man kan forestille sig det: opkøbere og antikvitethandlere gående gennem paradesuiten med kataloget i hånden, prisen på det hele udregnet på forhånd, mens orglet i forhallen tav, og Koryot så til fra væggen med sin kande.

Hammerslag over en epoke, kalder kilderne det. Det er præcist. Efter mere end 250 år i slægten Raben og Raben-Levetzaus eje måtte niende generation forlade den flade ø i noret.

Den hvide dame, siger sagnet, viser sig kun, når besidderen er barnløs. John Raben-Levetzau havde børn. Man kan spørge sig, hvad Emerentia tænkte den dag – om hun stod i vinduet ud mod noret og så flyttevognene på dæmningen, og om hun forstod, at grevskabet til evig tid var forbi, ikke fordi der manglede en arving, men fordi der manglede penge.

Hun havde købt slottet for 94.929 rigsdaler. Hun havde ikke regnet med, at nogen kunne miste det.

EPILOG: DEN FJERDE KAMPAGNE

64. 1995–2012 – Milliardæren der samlede på slotte

Køberen i 1995 var Stig Husted-Andersen.

Han var en hemmelighedsfuld mand, en milliardær, som ingen rigtig kendte, og som samlede på herregårde og Strandvejsvillaer, som andre samler på frimærker. Han købte Aalholm og lod det stå. Han boede der ikke. Han ombyggede ikke. Slottet, som havde set konger og kejsere, gik ind i en slags dvale – ejet, vedligeholdt, men uden herskab.

Husted-Andersen døde i 2008, og tre søstre – hans døtre – førte Aalholm videre. I 2002 havde forskningen genopdaget grevernes samlinger: Frederik Christians herbarium, hans fugle, hans fossiler, spredt i museer over hele landet, men stadig sporbare tilbage til tårnet på Lolland.

Og i 2012 faldt det sidste hammerslag. Bilerne forlod Aalholm. Baronens tre hundrede køretøjer, samlet gennem et liv,

udstillet i fyrre år, gik på auktion og spredtes for alle vinde. Rolls-Roycen, som chaufføren havde kørt til Cannes, kørte væk på en lastbil. Bag korntørreriet blev der tomt.

65. 2019 – Efter 2019

I 2019 købte Bo Bendtsen slottet med omkring fem tusinde hektar jord og skov.

Det er den fjerde store kampagne i Aalholms historie, kalder kilderne det. Den første var kongernes: borgen, der skulle lukke Danmark mod syd. Den anden var grevernes: Emerentias køb, Otto Ludvigs østfløj, Frederik Christians park, Holms teater. Den tredje var baronens: bilerne, damptoget, gæsterne. Og den fjerde er den, der pågår nu, hvor man kan leje husene, holde bryllup i salene, jage i Roden Skov og læse historien år for år på en hjemmeside, der er blevet slottets nye kalkmaleri.

Lindholm – den lille, ubeboede ø ude i lagunen bag Rødsand – hører stadig til. Ålene kommer stadig om efteråret.

66. I dag – De der blev

Johan Frille var lensmand på Aalholm engang i middelalderen, og han blev lam af krigens strabadser.

Han sørgede dybt over, at han ikke længere kunne sidde på sin gode hest. Så han forlangte, at hesten – opsadlet, med bidsel og stigbøjler – skulle følge ham overalt. Gennem gangene. Ind

i salene. Ned ad trappen. En lam mand i en stol og en sadlet hest bag ham, hvor han end gik, så han i det mindste kunne høre hovenene.

Sagnet fortæller, at hr. Johan Frilles hestespøgelse stadig huserer på Aalholm. Man hører den om natten, siger folk: hovslag på stengulv, i en gang, hvor der ikke er nogen hest. Den leder efter sin herre. Eller den følger ham stadig.

Christoffer Koryot står stadig på væggen i den østre sal med sin narrehue og sin kande, under kongen og dronningen og alle rigsråderne, og ler ad dem alle sammen, som han har gjort siden 1585.

Christoffer den Anden sidder ikke i kælderens længere. Men gæster, der går derned, bemærker en særlig stilhed.

Og Emerentia von Levetzau, som købte et slot for 94.929 rigsdaler og skabte et grevskab til evig tid, går stadig sine runder i de lange gange, når der ikke er nogen arving. Hun holder øje. Det har hun gjort i tre hundrede år.

Man ved ikke, om hun går i dag. Man ved, at slottet står, på den flade holm i noret, hvor det salte vand møder det ferske, rødt og tungt og alligevel – fra syd, i aftenlyset, med solen mellem træerne over de gamle mure – smilende.

En konge stod her engang og så vinklerne.

Skønheden kom senere. Men den kom.

Læs alle kildehistorierne år for år på aalholmslot.dk/slot/historie.

KILDENØGLE

De 96 historier på aalholmslot.dk og det kapitel, hvor de er fortalt. Alle kapitler bygger på kildehistoriernes egne tekster; kun de to 1980-poster (mærket) er skrevet ud fra overskrifterne.

Under kronen

- 1195 Refshaleborg · 1256 Borgen fødes → Prolog
- 1329 Forliget i Ringsted → kap. 1
- 1330 Grevens gave til præsterne → kap. 2
- 1332 Christoffer 2. i fangekælderens → kap. 3
- 1342 “Kongens grove anmasselse” · 1346 Valdemar genvinder · 1360 Hertugen holder hof → kap. 4
- 1362 Topmøde · 1366 Ålholm-traktaten → kap. 5
- 1368 Manden der talte sig fra en belejring → kap. 6
- 1376 To konger, én krone → kap. 7
- 1377 Kejseren stævner hovedsmanden → kap. 8
- 1394 Nordens mægtigste kvinde → kap. 9
- 1409 Nysted sættes fri · 1438 Hertug Barnim · 1445 Den 15-årige brud · 1454 Christian I · 1471 Dorothea får pant → kap. 10
- 1460 Enkedronningernes livgeding → kap. 11

- 1503 Kong Hans → kap. 12
- 1516 Christian II · 1526 Frederik I → kap. 13
- 1533 Bønderne dræber fogeden · 1534 Nysted stormer slottet → kap. 14
- 1538 De sidste gråbrødre · 1551 Christian III vinder tilbage → kap. 15
- 1581 Østfløjen og kongeparret på væggen → kap. 16
- 1588 Sophies kopibøger · 1594 Enkedronningens ø → kap. 17
- 1628 Krigsfanger · 1634 Troldkvinden → kap. 18
- 1658 Over isen → kap. 19
- 1658 De glemte år · 1671 Brøstfældigheden · 1725 Kongen sælger → kap. 20
- 1662 Aalholm Amt → kap. 21
- 1717 Færgemandens puddermonopol → kap. 22

Under adelen

- 1725 Grevernes genrejsning · 1734 Enken, drengegreven og grevskabet → kap. 23–24
- 1749 Grevens dagbog · 1775 Opdragelsesbogen · 1779 Den gamle borg bliver moderne → kap. 25
- 1765 Grevens sæler → kap. 26
- 1770 Grevens hemmelige kode → kap. 27
- 1791 Frederik Christian Raben · 1821 Gejrfuglen → kap. 28
- 1830 Antikvarerne opdager Aalholm → kap. 29
- 1838 Gregers Christian Raben → kap. 30 og 36

- 1843 Christian VIII og Caroline Amalie → kap. 31
- 1864 De tolv på kirkegården → kap. 32
- 1865 Den gale greve på Rydhave → kap. 33
- 1869 Gamle danske Minder → kap. 34
- 1874 Andreas Munch → kap. 35
- 1880 Den blinde historiker · 1881 Højesteret → kap. 37
- 1884 Fasanerne → kap. 39 · 1885 Kongeørnene → kap. 40
- 1889 Slottet får sit ansigt · 1890 Grevindens Ø → kap. 38
og 41
- 1890 Parforcejagten → kap. 42
- 1891 Prinsen af Siam · 1902 Prinseparret · 1906
Kongebesøget · 1908 Kejseren og kongen → kap. 43
- 1901 Nysted-krøniken → kap. 44
- 1905 Udenrigsministeren → kap. 45
- 1905 Norges konge → kap. 46
- 1908 Greven går til kongen → kap. 47
- 1909 Jubilæumsbogen → kap. 48
- 1913 Christian X set fra huslærerens vindue → kap. 49
- 1915 Telefonen · 1918 Bjørnehuset · 1919 Den Engelske
Skole · 1921 Lensafløsningen → kap. 50
- 1920 Danske Herregaarde ved 1920 → kap. 51
- 1931 Tholle om slotshaven → kap. 52
- 1933 Christian X siger farvel → kap. 53
- 1938 Spøgelseshesten, den hvide dame og hofnarren →
kap. 16, 24, 30, 66
- 1940 Baronet · 1945 Flygtningene · 1955 Krigens børn →

kap. 54

- 1944 Filmen om Sydhavsøerne → kap. 55
- 1964 Rolls-Roycen bag korntørreriet · 1972 Slottet som museum → kap. 56
- 1965 Chr. Axel Jensen → kap. 57
- 1968 Stubberup Strand Bane · 1976 Filmholdene · 1989 Flyvepladsen → kap. 58
- 1980 Merete og John Raben · 1980 Herregårdsliv → kap. 59 †
- 1989 Vinkældereren hos Christie's → kap. 61
- 1990 Den hemmelige tunnel · 1991 Nodefundet → kap. 62
- 1992 Den sidste familie · 1995 Slægtsbesiddelsen slutter → kap. 63

I nutiden

- 1995 Stig Husted-Andersen · 2002 Grevernes samlinger · 2008 Tre søstre · 2012 Bilerne forlader → kap. 64
- 1996 Den store auktion → kap. 63
- 2019 Den fjerde kampagne → kap. 65